

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
GENEL PSİKOLOJİ BİLİM DALI

EMPATİ VE HIZIN BEYİN FIRTINASINDA
YARATICILIĞA ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Yasemin ERTAN KOÇAK

Danışman
Prof. Dr. Hamit COŞKUN

BOLU 2016

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Yasemin ERTAN KOÇAK'a ait "Empati ve Hızın Beyin Fırtınasında Yaratıcılığa Etkisi" adlı çalışma, jürimiz tarafından Psikoloji Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliğiyle/oy çokluğuyla kabul edilmiştir.

03.11.2016

Unvan, Adı, Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı) : Prof. Dr. Hamit COŞKUN	
Üye : Prof. Dr. Nihal MAMATOĞLU	
Üye : Yrd. Doç. Dr. Yasemin ABAYHAN	

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Yaşar AYYILDIZ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum, “**Empati ve Hızın Beyin Fırtınasında Yaratıcılığa Etkisi**” başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başvurulan kaynaklardan yapılan alıntılarının adlarının bilimsel kurallara uygun olarak metin içinde, dipnotlarda ve kaynaklarda gösterildiğini, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Yasemin ERTAN KOÇAK

03.11.2016

ÖN SÖZ

Sosyolojiden psikolojiye oradan da sosyal hizmete uzanan bir yol... Sevgili Uğur hocamın söylemi ile beşeri bilimler fakültesi gibi; karmaşık ancak bir o kadar da zengin bir yol...

İnsanlara ve yaşam olaylarına makro bir pencereden bakmayı öğrendikten sonra bazı şeyleri bireysel düzeyde anlamak ve anlamlandırmak benim için oldukça zor oldu. Bunu başardığımda ise yaşadığım en yoğun his şanstı!

Bu şansı edinmemde ve sürdürmemde en büyük destekçim olan ve kendisinden hem akademik hem de bireysel anlamda çok şey öğrendiğim değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Hamit COŞKUN'a eğitim süresince yanımda olduğu ve beni desteklediği için en içten teşekkürlerimi iletiyorum.

Psikoloji eğitimim boyunca ilgisini ve desteğini esirgemeyen ve benim için başarılı akademiysen bir annenin en güzel örneği olan sevgili hocam Prof. Dr. Nihal MAMATOĞLU'na emek ve katkıları için teşekkür ederim.

Güler yüzü ve içtenliği ile tanıdığım sevgili Yrd. Doç. Dr. Yasemin ABAYHAN'a tez sürecime dâhil olduğu ve değerli katkıları için teşekkür ederim.

Tez savunmam için yedek jüri olmayı kabul eden ve beni destekleyen değerli hocalarım Prof. Dr. Yasemin ÖZKAN'a ve Doç. Dr. Eda PURUTÇUOĞLU'na da teşekkür ederim.

Veri toplama sürecinde desteklerini esirgemeyen Öğr. Gör. Ahmet Yasin ŞENYURT'a ve Arş. Gör. Yunus UĞUR' a teşekkürlerimi sunarım.

Eğitim ve akademik hayatım boyunca beni her zaman destekleyen ve güçlendiren değerli eşim Gökhan KOÇAK'a ve aileme sonsuz teşekkürler.

Sevgili dostlarım Eda YÜCEL, Merve ÖZSARAY ile değerli meslektaşım Meryem DANIŞMAZ' a da tez sürecinde yanımda oldukları için teşekkür ederim.

ÖZET

EMPATİ VE HIZIN BEYİN FIRTINASINDA YARATICILIĞA ETKİSİ

Yasemin ERTAN KOÇAK

Yüksek Lisans Tezi

Psikoloji Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Hamit COŞKUN

Kasım 2016, 70 + xvi Sayfa

Bu çalışmanın amacı, empati ve hızın beyin fırtınasında yaratıcılığa etkisini incelemektir. Empatinin sosyal ve bilişsel davranışlarla olan ilişkisi konusunda literatürde araştırmalar bulunmaktadır. Bununla birlikte literatürde empatinin yaratıcılık üzerinde etkisi konusunda henüz yapılmış bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Empati, engelli bir bireyin yerine kendisini koyma yönergesiyle manipüle edilmiştir. Yüksek empati koşulunda katılımcılardan, engelli bir bireyin yaşadığı zorluklarla ilgili duygu ve düşünceleri yazmaları istenmiştir. Düşük empati koşulunda katılımcılar, engelli bir bireyin yaşadığı zorlukları objektif bir şekilde değerlendirmiştir. Katılımcıların yarısına düşüncelerini hızlı bir şekilde yazmaları yönergesi verilmiştir. Kontrol koşulunda katılımcılara böyle bir yönerge verilmemiştir.

Araştırmaya araştırma kredisi karşılığında Abant İzzet Baysal Üniversitesi'nin farklı bölümlerinden olan toplam 218 öğrenci katılmıştır. Katılımcılar yazım hızı ve duygu nötralizasyonu görevinden sonra araştırmanın koşullarına seçkisiz olarak atanmıştır. Manipülasyonlar yapıldıktan sonra katılımcılar engelli bir bireyin yaşamını geliştirme konusunda 12 dakikalık bir beyin fırtınası oturumuna dâhil olmuşlardır.

Araştırma sonuçları, yüksek empati koşulunda olanların düşük empati koşulunda olanlara göre daha yaratıcı düşünceler ürettiklerini göstermiştir. Ayrıca hız koşulunda olan katılımcılar, kontrol koşulunda olanlara göre daha derin ve yaratıcı düşünceler üretmişlerdir. Hız koşulu ile yaratıcılık arasındaki ilişkiye derin düşünme kısmi aracılık etmektedir. Ayrıca, kronik olarak, bilişsel empati kurma ile yaratıcılık arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişkiye esneklik tam bir aracılık etmektedir. Algısal ölçümler de yaratıcılıkta gözlenen etkilerin birçoğunu desteklemektedir. Araştırmanın bulguları ilgili literatür ışığında tartışılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Empati, Hız, Beyin Fırtınası, Yaratıcılık.

ABSTRACT**THE INFLUENCE OF EMPATHY AND VELOCITY ON CREATIVITY IN
BRAINSTORMING****Yasemin ERTAN KOÇAK****Master Thesis****Department of Psychology****Advisor: Prof. Dr. Hamit COŞKUN****November 2016, 70 + xvi Pages**

The aim of this study was to examine the influence of empathy and velocity on creativity in brainstorming. In the literature there have been some studies on the relationship between empathy and cognitive-social behaviors. However, no research was conducted on the effect of empathy on creativity.

Empathy was manipulated by instructing the participants to put themselves in the place of a disabled person. The participants in the high empathy condition were instructed to write down their cognitions and feelings about the difficulties that a disabled person can face. However, those in the low empathy condition were objectively written down the difficulties of a disabled person.

A total of 218 students from various departments at Abant İzzet Baysal University participated in this experiment for an experimental credit. After the typing speed and neutralization task, they were randomly assigned to the experimental conditions. After manipulations all participants were exposed to a brainstorming task that led them to improve the ways for the life conditions of a the ways for the life conditions of a disabled person for twelve minute session.

Findings of this experiment showed that the participants in the high empathy condition generated more creative ideas than those in the velocity condition generated more deeper and unique (creative) ideas than those in the control condition. In addition, deep thinking played a mediator role for the relationship between velocity and creativity. Moreover, there was a positive relationship between cognitive empathy as a trait variable and creativity and this relationship was fully mediated by flexibility. Finally, some perception data confirmed the effects of independent variables. These research findings were discussed in the light of literature.

Key words: Empathy, Velocity, Brain Storming, Creativity.

*Başarılarımın en büyük kaynağı
sevgili aileme ve değerli eşime...*

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	ii
ETİK UYGUNLUK BEYANI	iii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	xi
TABLolar LİSTESİ	xiv
GRAFİK VE ŞEKİLLER LİSTESİ	xvi
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	
1. KURAMSAL YAKLAŞIMLAR VE İLGİLİ LİTERATÜR	3
1.1. Empati	3
1.1.1. Empati Kavramı ve Tanımı	3
1.1.2. Empatinin Doğası	4
1.1.3. Empatinin Diğer Kavramlarla İlişkisi	5
1.1.5. Empati ile İlgili Kuramlar	7
1.1.5.1. Çıkarısama Kuramı	7
1.1.5.2. Rol Oynama Kuramı	7
1.1.5.3. Heyecan Yayılması Kuramı	8
1.1.6. Empati İle İlgili Araştırmalar	8
1.1.6.1. Cinsiyet ve Empati	9
1.1.6.2. Sosyo-Ekonomik Durum ve Empati	9
1.1.6.3. Saldırganlık, İstismar ve Empati	10
1.1.6.4. Yardım Etme ve Empati	10
1.1.6.5. İletişim ve Empati	11
1.1.6.6. Çatışma ve Empati	11

1.1.6.7. Liderlik ve Empati	12
1.1.6.8. Kişilik ve Empati	12
1.1.6.9. Empati İle İlgili Diğer Değişkenler.....	13
1.2. Beyin Fırtınası	13
1.2.1. Kuramsal Yaklaşımlar.....	14
1.2.2. Beyin Fırtınasında Yaratıcılık Modelleri	16
1.2.2.1. Bilişsel Uyarılma	16
1.2.2.2. Çağrışımsal Bellekte Düşünce Arama	17
1.2.2.3. İki Yönlü Yaratıcılık Modeli (Dual PathwaytoCreativity Model).....	17
1.3. Hız	18
1.4. Amaç.....	18

II. BÖLÜM

2. YÖNTEM	21
2.1. Örneklem	21
2.2. Araçlar.....	23
2.2.1. Temel Empati Ölçeği	23
2.2.2. Nötralizasyon ve Sözcük Sayısı	23
2.2.3. Duygudurum kontrolü	24
2.2.4. Empati Manipülasyonu	24
2.2.5. Empatik Duyguları Belirleme Aracı	25
2.2.6. Beyin Fırtınası Yönergesi, Problemi ve Hız Manipülasyonu	25
2.2.7. Algısal Ölçümler	26
2.3. İşlem	26
2.4. Bulgular	27
2.4.1. Kodlama	27
2.4.2. Nötralizasyon ve Yazım Hızı	27
2.4.3. Duygudurum kontrolü	28
2.4.4. Manipülasyon Sonrası Empatik Duyguların Ölçümü	29
2.4.5. Özgün Düşünce Sayısı	30

2.4.6. Esnek Düşünce Sayısı	31
2.4.7. Derin Düşünce Sayısı	34
2.4.8. Değişkenler Arası Korelasyonel İlişkiler Ve Aracılık Analizi	35
2.4.9. Algı Ölçeği Puanları.....	36
2.5. Tartışma.....	40

III. BÖLÜM

3. SONUÇ VE ÖNERİLER.....44

3.1. Sınırlılıklar	44
3.2. Doğurgular	44
3.3. Öneriler	45

KAYNAKÇA.....47

EKLER56

Ek 1: Temel Empati Ölçeği	57
Ek 2: Nötralizasyon Görevi ve Sözcük Sayısı.....	58
Ek 3: Dolgu Maddeler ve Duygudurum Kontrolü.....	59
Ek 4: Yüksek Empati Koşulu	60
Ek 5: Düşük Empati Koşulu	61
Ek 6: Empatik Duyguları Belirleme Aracı	62
Ek 7: Beyin Fırtınası Problemi ve Hız Yönergesi	63
Ek 8: Beyin Fırtınası Problemi ve Hız Kontrol Yönergesi.....	64
Ek 9: Algısal Ölçümler	65
Ek 10: Etik Kurul Onay Belgesi	66
Ek 11: Katılımcı Onam Formu	67

ÖZGEÇMİŞ69

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1: Örneklem grubunun demografik özellikleri	22
Tablo 2.2: Araştırma deseni ve örneklem dağılımı.....	22
Tablo 2.3: Empati manipülasyonu örneklem dağılımı.....	22
Tablo 2.4: Hız manipülasyonu örneklem dağılımı	23
Tablo 2.5: Koşullara göre yazım hızının ortalamaları ve standart sapmaları	28
Tablo 2.6 : Yazım hızının koşullara göre 2 x 2 ANOVA sonuçları	28
Tablo 2.7: Duygudurum puanlarının koşullara göre ortalamaları ve standart sapmaları	29
Tablo 2.8: Duygudurum puanlarının koşullara göre ortalamaları ve standart sapmaları	29
Tablo 2.9: Manipülasyon sonrası empatik duyguların ölçüm puanları.....	29
Tablo 2.10: Bilişsel Empatinin Özgün Düşüne Sayısına İlişkin Kovaryans Analizi.....	30
Tablo 2.11: Özgün Düşünce Sayılarının Koşullara Göre Ortalamaları Ve Standart Sapmaları.....	30
Tablo 2.12: Özgün Düşünce Sayılarının Koşullara Göre 2x2 ANOVA Sonuçları.....	31
Tablo 2.13: Esnek Düşünce Sayılarının Koşullara Göre Ortalamaları Ve Standart Sapmaları.....	32
Tablo 2.14: Esnek düşünce sayılarının koşullara göre 2 x 2 ANOVA sonuçları	32
Tablo 2.15: Bilişsel empatinin esnek düşünce sayısına ilişkin KOVARYANS analizi	33
Tablo 2.16: Bilişsel empati bir kovariate olarak alındığında koşullara göre esnek düşünce sayıları	33
Tablo 2.17: Derin düşünce sayılarının koşullara göre ortalamaları ve standart sapmaları	34
Tablo 2.18: Derin düşünce sayılarının koşullara göre 2 x 2 ANOVA sonuçları	35
Tablo 2.19: Değişkenler arası korelasyon katsayıları	36
Tablo 2.20: Derin düşünmenin hız ve özgün düşünce arasındaki aracı rolü	36
Tablo 2.21: Algı ölçümleri.....	38

Tablo 2.22: Bilişsel ve duygusal empati puanlarının özgün düşünce, esnek düşünce ve derin düşünce sayısı ile korelasyonu	39
Tablo 2.23: Empati ile özgün düşünce ve esnek düşünce arasındaki ilişkiler	39

GRAFİK VE ŞEKİLLER LİSTESİ

- Grafik 2.1:** Bilişsel empati bir ortak değişken olarak ele alındığında empati ve hızın esneklik üzerindeki etkisi 34
- Şekil 2.1:** Hız ve özgün düşünce sayısı arasında derin düşünmenin aracılık testi 36
- Şekil 2.2:** Bilişsel Empati ve yaratıcılık arasında esnekliğin aracılık rolü 39

GİRİŞ

Osborn (1957) tarafından geliştirilen beyin fırtınası, düşüncelerin eleştirilmemesine, akla gelen her düşünceyi söylemeye ve düşüncelerin sayısını ve kombinasyonlarını arttırmaya dayanmaktadır. Bu teknik üretim, uygulama ve rekabete dayalı ortamlarda ve yaratıcı çözümlere ihtiyaç duyulan alanlarda sıkça kullanılmaktadır. Problem çözmenin takım çalışmalarında, örgütlerin gelişiminde ve kişilerin kendi yaşam alanlarında ne kadar önemli olduğu göz önünde bulundurulduğunda, yaratıcı düşünceye duyulan ihtiyacın artması, araştırmacıları beyin fırtınası tekniğinden en yüksek düzeyde yararlanmanın yollarını araştırmaya yönlendirmiştir. Öte yandan beyin fırtınası konusunda yapılan deneysel çalışmalar, bu tekniğin popüler kullanımının yanında birtakım sorunları beraberinde taşıdığını ve gruplarda yapılan beyin fırtınasının istenildiği kadar performans artışı sağlamadığını ortaya çıkarmıştır. Beyin fırtınası gruplarında ortaya çıkan bu durumun olası birtakım nedenleri bulunmaktadır. Literatürde gruplarda gözlenen ve performans kayıplarına yol açan en önemli etmenlerin değerlendirilme kaygısı, sosyal kaytarma, üretim engellemesi ve aşağı doğru performans eşleşmesi olduğu ileri sürülmektedir.

Araştırmacılar bu performans kayıplarını azaltmanın yanında beyin fırtınasında performansı etkileyen veya arttıran yeni teknikleri de incelemektedirler. Örneğin, sözel beyin fırtınası yerine elektronik beyin fırtınası veya yazıya dayanan beyin yazımı tekniği kullanıldığında, gruplarda performans artışı gözlenmektedir. Bu araştırmada da performansı arttırmak için empati ve hız bir teknik olarak kullanılmıştır. Bu tür bir araştırma literatüre özgün bir katkı sağlayacaktır. Bunun birtakım nedenleri bulunmaktadır. Birincisi, empatinin beyin fırtınasında performansı nasıl etkilediğine dair literatürde bir araştırmaya rastlanmamıştır. Ayrıca katılımcıların hızlı bir şekilde beyin fırtınası yaptıklarında performanslarının artıp artmayacağı ilginç bir araştırma konusudur. Üçüncü olarak olası artışın temelinde yatan motivasyonel ve bilişsel

mekanizmaların aydınlatılması da bu araştırmanın literatüre yapacağı özgün katkılardandır.

I. BÖLÜM

1. KURAMSAL YAKLAŞIMLAR VE İLGİLİ LİTERATÜR

1.1. Empati

1.1.1. Empati Kavramı ve Tanımı

Türk Dil Kurumu'na (2015) göre empati “kişinin kendisini başka bir bilincin yerine koyarak söz konusu bilincin duygularını, isteklerini ve düşüncelerini, denemeksizin anlayabilme becerisi” olarak tanımlanmıştır (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.578411f6d817d7.95155207., 22 Kasım 2015'de erişildi).

Empati kelimesinin iki kökeni olduğu bilinmektedir. Bunlar Yunanca'daki “empathēi” ve Almanca'daki “Einfühlung” terimleridir. “Empatheī” kelimesi “en-içeride” ve “pathei-hissetme” kelimelerinin birleşimidir. Anlamı ise “bir duygu veya his içerisine girmektir. “Einfühlung” kelimesi ise Alman psikolog Theodor Lipps (1897) tarafından “kendisini karşısındaki bir nesneye yansıtması, kendini onun içinde hissetmesi ve bu yolla o nesneyi kendi içine alarak anlaması süreci” olarak tanımlanmıştır (Aktaran: Dökmen 2008: 7 ve Ercoşkun 2005: 8).

Empati kavramı ilk kez Aristo tarafından kullanılmış, Alman psikolog Lipps (1897) tarafından psikolojiye kazandırılmıştır (Dökmen 2008). Empati kavramının zaman içerisinde farklı biçimlerde kullanıldığı görülmüştür. Psikanalitik kuramın kurucusu Freud (1920) empatiyi “egomuza doğal olarak var olan yabancı bir başka insanı anlama süreci” olarak tanımlamış ve empatiyi “özne ve nesne arasındaki bazı

benzerliklerden oluşan bir özdeşim şekli” olarak kavramsallaştırmıştır (Aktaran: Özbay ve Canpolat 2003: 40). Sullivan (1953) ise empatiyi, “tutumların, değerlerin, duygu ve inançların karşındaki kişiye açık olmayan bir şekilde aktarılması” olarak tanımlamıştır.

Empati kavramının günümüzdeki tanımları ise Carl Rogers’ın görüşlerine dayanmaktadır. Rogers’a (1970) göre empati, “bir terapistin kendisini danışan kişinin yerine koyarak onun duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumu ona iletmesi sürecidir” (Aktaran: Akkoyun 1987).

Empati kavramı, ilgili araştırma sonuçlarına göre farklı şekillerde tanımlanmaya devam etmektedir. Örneğin, Batson’a göre empati “başkalarına odaklı bir güdüleme süreci”; J. Decety’e göre “iki kişi arasında ve karmaşa olmaksızın yaşanan bir duygudaşlık”; E. Stein’e göre ise “yabancı birinin bilinçaltını deneyimleme” olarak da tanımlanmıştır (Hodges ve Kleinx 2001, Aktaran: Filiz 2000: 7).

1.1.2. Empatinin Doğası

Empatinin doğasını açıklayan üç yaklaşım bulunmaktadır (Davis 2005, Aktaran: Filiz 2009: 10).

İlk yaklaşım empatinin doğal ve kendiliğinden gerçekleşen bir süreç olduğunu öngörmektedir. Bu yaklaşıma göre empati, öğrenme veya eğitimle kazanılan bir durum değil; kendiliğinden var olan bir durumdur. Başka bir deyişle empati, bireyin kendi dünyasında diğer insanlarla birlikte yaklaşmasının derecesine bağlı olarak gelişmektedir.

İkinci yaklaşımı savunanlar, empatinin zihinsel bir süreç olduğunu ve bilinçli bir biçimde geliştiğini savunmaktadır. Bu yaklaşıma göre empati, zaman içerisinde öğrenilebilir ve öğretilebilir bir durumdur (Davis 2005, Aktaran: Filiz 2009: 10).

Üçüncü yaklaşıma göre ise empati, süreç geçtikten sonra anlaşılan bir durumdur. Kişi empati yaşadıkten sonra empati kurduğuna dair bir anlayış geliştirmektedir. Diğer bir deyişle empatiyi doğrudan kurmak yerine kendimizi empati kurmuşken buluruz.

1.1.3. Empatinin Diğer Kavramlarla İlişkisi

Empati bazı kavramlarla sıklıkla karıştırılmaktadır. Bu kavramlar sempati, özdeşim, yardım, telepati ve antipatidir.

Sempati kavramı empati ile çoğu kez karıştırılmaktadır. Ancak Gruen ve Mendelsohn'a (1986) göre empati ve sempati kavramı aynı değildir (Aktaran: Yang ve Yang 2016). Sempati, karşımızdaki kişinin duygu ve düşüncelerinin aynısını taşımak demektir. Sempati yapılan kişiyle özdeşim kurulur. Sempatide ayrıca karşımızdaki kişiyi anlamak ön koşul değildir. Öte yandan empatide, birey karşısındaki kişinin duygu ve düşüncelerini anlamaya çalışır. Empatide özdeşim kurulmaz, hatta özdeşim empatiyi yaralayabilir (Dökmen 2008). Yang ve Yang'ın (2016) Decety ve Chaminade (2003); Gladstein (1983); Vaish, Carpenter ve Tomasello'dan (2010) aktardığı bilgilere göre empatide duygu ve düşünceleri paylaşmak gerekli değildir; önemli olan kişinin karşısındaki kişiyi anlamasıdır. Sempatide ise duygu ve düşünceleri paylaşma vardır.

Empatiyle karıştırılan diğer bir kavram ise özdeşimdir. Özdeşim, bir bireyle psikolojik bir savunma olarak özdeş bir duruma gelmeyi ifade eder. Özdeşleşme psikanalitik kuramın en önemli kavramlarından biridir ve bilinçdışı bir süreci ifade eder. Schultz ve Schultz'a (2002) göre özdeşim kurulan kişi, karşısındaki kişinin özelliklerini olduğu gibi taklit eder (Aktaran: Geçtan 2004). Empati ise bilişsel bir süreçtir ve karşımızdaki kişiyi anlamayı gerektirir.

Empatiyle karıştırılan diğer bir kavram yardımdır. Yardım etmenin temelinde iki tür güdü bulunmaktadır. Bunlar; empati ve bencilliktir (Batson vd.1997; Dökmen 2008). Bencillik, yardım ederek ortamın üzüntülü etkisinden uzaklaşmayı ifade etmektedir. Empati ise bireyleri her durumda yardım etmeye güdülemektedir ve empati kuranların

yardım etme olasılığı yüksektir. Ancak her yardım etmenin temelinde empati bulunmamaktadır.

Telepati, empati kavramıyla karıştırılan bir kavramdır. Moreno (1963) telepati kavramından bahseden ilk kişidir (Aktaran: Uluğ 2014). Telepati karşılıklı duygu alışverişine dayanmaktadır. Empati ise tek yönlüdür. Bu nedenle empati telepatinin bir bileşeni olarak değerlendirilmektedir (Dökmen 2001).

Antipati ise sempatinin zıt anlamlısı olarak kullanılan bir kavramdır. Türk Dil Kurumu'na (2015) göre antipati; sevimsizlik, soğukluk ve karşıt duygu olarak tanımlanmaktadır.

1.1.4. Empatinin Bileşenleri ve Empati Süreci

Empatinin literatürde iki tür bileşeni olduğundan söz edilmektedir (Akkoyun 1987; Brems 1988; Filiz 2009; Moore 1990). Bunlar; bilişsel ve duygusal empatidir. Empatinin bilişsel ögesi, “bireyin karşısındakinin duygularını veya hislerini anlamayı” ifade etmektedir (Dökmen 2008). Buradaki önemli nokta, karşımızdaki kişinin duygularını yaşamadan anlamaya ve analiz etmeye çalışmaktır. Duygusal empati ise “karşısındaki kişinin duygularını olduğu gibi yaşamayı ve kişinin duygularına karşılık vermeyi” ifade etmektedir (Dökmen 2008; Filiz 2009). Başka bir ifadeyle, empatinin bilişsel yönünde, bir bireyin bakış açısından dünyayı/ yaşamı görme, onun yerini alabilme gibi bilişsel süreçler yer almaktadır. Duygusal empatide ise duyguyu anlama, yaşama ve duyguya uygun karşılık verme yeteneği söz konusudur.

Empatik süreç üç aşamada gerçekleşmektedir (Dökmen 2008; Filiz 2009). İlk olarak, karşımızdaki kişinin yerine kendimizi koyarız ve olaylara onun bakış açısından bakmaya çalışırız. Başka bir deyişle onun rolüne girerek olaylara bakarız. İkinci olarak, karşımızdaki kişinin duygu ve düşüncelerini doğru bir şekilde anlamaya çalışırız. Yani o kişinin ne düşündüğünü (bilişsel rol alma) ve ne hissettiğini (duygusal rol alma) anlamaya çalışırız. Son olarak da anladıklarımızı (duygu ve düşünceleri) karşımızdaki kişiye ileterek empati sürecini tamamlamış oluruz.

1.1.5. Empati ile İlgili Kuramlar

Empatiyi açıklayan başlıca üç tür kuram bulunmaktadır. Bunlar; Çıkarsama Kuramı, Rol Oynama Kuramı ve Heyecan Yayılması Kuramı'dır (Çankaya 2014; Ünal 1972).

1.1.5.1. Çıkarsama Kuramı

Çıkarsama kuramına göre bir insanı anlamak için onun ortaya koyduğu bedensel ifadelerin yorumlanması gerekir. Kişinin sözel olmayan davranışları (jest, mimikler, beden duruşu, ses tonu, vb.) yaşadığı duygu ve düşünceleri anlamlandırmaya veya yorumlamaya yardımcı olur. Bu kurama göre, kişinin yaşadığı bilişsel veya duygusal durumlar, bedende kendisini yansıtmaktadır. Karşımızda bulunan bir birey bu yansımaları ipucu olarak kullanmakta ve empati bu şekilde gerçekleşmektedir (Ünal 1972).

Bu kurama göre empati bir çeşit başkalarına yüklenen yansımadır. Başka bir deyişle, bireyler sözel olmayan davranışlar ile kendi bilişsel ve duygusal yaşantıları arasında bağ kurmaktadır ve bu bağın başkalarında da olduğunu varsaymaktadır. Bu varsayım dayalı olarak da birey, diğer insanların aynı şekilde olduğunu düşünmekte ve bu durumu diğer insanlara genellemektedir (Çankaya 2014: 45).

1.1.5.2. Rol Oynama Kuramı

Rol Oynama Kuramı George H.Mead tarafından geliştirilen rol alma kavramına dayanmaktadır. Rol Oynama Kuramına göre çevremizdeki insanları taklit ederek veya kendimizi onların yerine koyarak onların rolünü oynamaya başlarız. Bu durumu en iyi aktörler ve aktristler yapmaktadır. Kendini başkalarının yerine koyan kişi, o kişinin tüm özelliklerini taklit eder ve bu kişinin davranışıyla ilgili beklentiler geliştirir. Başka bir deyişle, adeta karşısındaki kişi gibi davranır ve empati bu yolla ortaya çıkar.

Rol alma ya da oynama çocuğun gelişimine paralel giden bir süreçtir. Küçük yaşta taklit etme yeteneğine sahip olan bebekler ve çocuklar zamanla başkalarının kendisini nasıl gördüğüne ve kendisine nasıl davranıldığına ilişkin bir benlik kavramı oluşturur ve empati davranışı bu benliğe göre gelişir (Alver 2005).

1.1.5.3. Heyecan Yayılması Kuramı

Sullivan'ın (1953) ortaya koyduğu Heyecan Yayılması Kuramı'na göre çocuk ile bakıcı arasında duygusal bir bağ oluşmaktadır. Çocuk, bakıcının veya annenin yaşadığı duyguları yüz ifadesinden ve sesinden anlamaya çalışır. Bu süreçte bakıcının veya annenin yansıttığı duyguların benzeri çocukta da oluşmaktadır. Heyecan yayılması da bu şekilde gerçekleşmektedir. Bu yayılmanın bir sonucu olarak empati kuran kişi karşısındaki kişiyi rahatlatmaya çalışmakta ve sıkıntılı kişiyi gözlerken duyduğu üzüntüyü gidermek için telafi edici davranışlarda (örneğin, yardım etme) bulunmaktadır (Dökmen 2008).

1.1.6. Empati ile İlgili Araştırmalar

Empati kavramı psikoloji, psikiyatri ve sosyal hizmet başta olmak üzere özellikle sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan bir kavramdır. Bu yüzden ilgili alanlarda çok sayıda araştırma yapılmaktadır. Empati aynı zamanda gelişim psikolojisinin de temel konularından biridir. Filiz'in (2009: 15) Goleman (1998), Gander ve Gardiner (2001) ve Bilgin'den (2001) aktardığına göre empatik davranışlar, bebeklik döneminden itibaren değişiklik gösteren önemli davranışlar arasındadır. Başka bir deyişle empati, bir bireyin biyolojik, psikolojik, bilişsel, duyuşsal ve ahlaki gelişimlerine paralel olarak ortaya çıkmaktadır (Hoffman 2000).

Empati konusunda yapılan araştırmalar, empatinin varlığının tutum ve davranışlar üzerinde olumlu bir etki yarattığını, yokluğunun ise olumsuz bir etki yarattığını göstermektedir (Stephan ve Finlay 1999: 729). Buradan hareketle, empatinin doğasına ilişkin çeşitli araştırmalar yapılmış ve empatik davranışın nedenlerine yönelik kişisel, çevresel ve kültürel birçok faktör olduğu rapor edilmiştir. Bireyin cinsiyeti,

yetiştiği evre ve aile, yaş, sosyo-ekonomik durum, eğitim durumu gibi birçok değişkenin empatik davranışı etkilediği görülmüştür.

Empati konusunda yapılan bazı araştırmalar aşağıda alt başlıklar halinde sunulmaktadır:

1.1.6.1. Cinsiyet ve Empati

Cinsiyet konusunda yapılan bazı araştırmalar, kadınların erkeklere göre daha empatik olduğuna işaret etmektedir (Alver 2005; Davis ve Franzoi 1991; Durakoğlu ve Gökçearsan 2010; Duru 2000; Hasta ve Güler 2011; Koç 2016; Rehber 2007; Serpen ve Hasgl 2015; Eisenberg, Zho ve Koller 2001; Litvack, McDougall ve Romney 1997, Myyry ve Helkama 2001, Nadler ve Nadler 2000, Schireman ve Gundy 2000, Aktaran: Durakoğlu ve Gökçearsan 2010; Miron, Otero ve Luengo 1989, Austin, Evans, Goldwater ve Potter 2005, Rueckert ve Naybar 2008, Garaigordobil ve Garcia de Galdeano 2006, Litvack, Mcdougall ve Romney 1997, Aktaran: Serpen ve Hasgl 2015). Bazı araştırma sonuçlarına göre ise kadınlar ile erkeklerin empatik eğilimleri arasında anlamlı bir farklılık yoktur (Canbulat vd. 2015; elikkaleli ve Avcı 2015; Dökmen 1987; Karakuş ve Tümkaya 2015; Karataş 2012).

Bu araştırmada empati ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

1.1.6.2. Sosyo-Ekonomik Durum ve Empati

Öğretmen adaylarının ve öğrencilerin empatik davranışları ile sosyo-ekonomik durumları arasındaki ilişkiye bakıldığında, gelir düzeyi orta olanların düşük ve yüksek olanlara göre empatik düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir (Brown, Sauther ve Litvay 2007, Aktaran Pala 2008; Onay, Egz ve nal 1972).

1.1.6.3. Saldırganlık, İstismar ve Empati

Rehber (2007), empati düzeyi düşük olan öğrencilerin saldırganlık puanlarının daha yüksek olduğunu rapor etmiştir. Ayrıca empati puanları yüksek olanların problem çözme davranışlarının daha yüksek olduğunu bildirmiştir. Yapılan araştırma sonucunda, kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre empati puanlarının ve problem çözme davranışlarının yüksek olduğu görülmüştür. Başka bir araştırma ise saldırgan davranışlarda bulunan ailelerin çocuklarının empati düzeylerinin daha düşük olduğunu göstermiştir (Taner Derman 2013). Bazı araştırma sonuçları da düşük empati düzeyi ile çocuk istismarı ve önyargılı tutumların (Salais ve Fisher 1995), saldırganlığın (Eisenberg ve Strayer 1987) ve antisosyal davranışların (Ohbuchi, Ohno ve Mukai 1993) yüksek düzeyde ilişkili olduğunu göstermektedir.

1.1.6.4. Yardım Etme ve Empati

Empatik eğilimlerin yardım etme davranışı üzerinde olumlu bir etkiye neden olduğu (Dökmen 2008), empatik ilgi ve perspektif almanın da yardım etme davranışına aracılık ettiği bilinmektedir (Batson vd. 1997). Ayrıca empatik eğilim düzeyi yüksek olan kişilerin, ihtiyaç içinde algıladıkları kişiye daha fazla yardım ettikleri bulunmuştur (Walter 1999, Aktaran: Duru 2000). Roberts ve Strayer (1996), empatik becerisi yüksek olan çocukların daha fazla işbirliğinde ve yardım etme davranışında bulunduğunu rapor etmiştir. Ayrıca yardıma ihtiyacı olan kişilerle empati kuranların, kurmayanlara göre ihtiyacı olan kişilere daha fazla yardım ettikleri görülmüştür (İlgar ve İlgar 2014; Thakkar ve Kanekar 1989).

Empati ile yardım etme davranışı arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu bilinmektedir. Literatürde bu durumu açıklayan iki kuramsal yaklaşım bulunmaktadır: Bu açıklamalardan birincisine göre, sıkıntı içinde bulunan kişi ile empati kuran kişi karşısındakinin durumunu anladığı için sıkıntı duymaktadır ve kendi sıkıntısını gidermek için başka bir ifadeyle kendini rahatlatmak için o kişiye yardımda bulunmaktadır (Batson vd. 1997; Piliavin ve Chaing 1990). İkinci açıklamaya göre kişi, sıkıntıda bulunan kişi ile empati kurarak o kişiyi rahatlatmak amacıyla ona yardım

etmektedir. Birinci açıklamaya göre empatik davranışın altında egosit (bencil) bir güdü yatarken, ikincisinde fedakâr (alturistik) bir güdü bulunmaktadır (Batson vd. 1997; Smith, Keating ve Stotland 1989). Sıkıntılı bir kişiye yardım ederken kişi hem kendini hem de karşısındakini rahatlatmak amacıyla da yardım davranışı gösterebilir. Başka bir deyişle yardım etme davranışının temelinde hem egoist güdü hem de fedakâr güdü bulunabilir. Ancak kaynağı ne olursa olsun yardım davranışının kişilerarası ilişkileri olumlu yönde etkilediği kanıtlanmıştır (Dökmen 2008).

1.1.6.5. İletişim ve Empati

Dökmen (2008)'e göre empatik becerileri yüksek olan kişiler ileri düzeyde farkındalığa sahiptir. Bu kişilerin aynı zamanda iletişim becerileri ve duygusal becerileri de yüksektir. Ayrıca empati alanında yapılan araştırmalar, empati düzeyi yüksek olanların, karşısındaki kişinin yüz ifadelerine karşı daha duyarlı olduğuna işaret etmektedir (Andreasson ve Dimberg2008, Aktaran: Oktuğ 2014).

Empatinin acıma, önemseme, sinirlilik ve kırgınlık gibi antisosyal davranışların kontrol altına alınmasını sağlayarak kişilerarası ilişkileri olumlu yönde etkilediği de bilinmektedir (Feshback 1982, Aktaran: Barrett 1995).

1.1.6.6. Çatışma ve Empati

Literatürde empati ve çatışma arasında negatif bir ilişki olduğu rapor edilmektedir. Empatinin çatışmayı sürdürmekle negatif ilişkili, çatışma ortamlarında problem çözme ile pozitif ilişkili olduğu bulunmuştur (Minet, Susan ve Wim 2007). Pişkin (1991) ise öğrencilerin empatik eğilim puanları ile sürekli kaygı puanları ve çatışma eğilimi puanları arasında olumsuz bir ilişki olduğunu, empati puanı yüksek öğrencilerin daha az kaygılı olduklarını ve daha az çatışma eğiliminde olduklarını rapor etmiştir.

1.1.6.7. Liderlik ve Empati

Liderlerden beklenen görev, liderlik ettiği kişilere iyi duygular hissettirmektir. (Goleman vd. 2002, Aktaran: Vatansever 2014). Wolff, Pescosolido ve Druskat (2002), empati ve liderlik arasındaki ilişkiyi incelemişler ve empatik olarak değerlendirilen grup üyelerinin liderlik başarılarının daha yüksek olduğunu bulmuşlardır. Bell ve Hall (1954)'un araştırması, liderlik özelliğine sahip kişilerin empati kurma düzeylerinin yüksek olduğunu rapor etmiştir (Aktaran: Dökmen 2008).

Empati ile iş performansının da pozitif ilişkili olduğu, bu ilişkinin de yüksek-güç aralığı olan ülkelerde (Çin, Mısır, Malezya, Polonya, Singapur ve Tayvan) daha fazla olduğu bulunmuştur (William, Todd ve Golnaz Sadri 2008). Yaratıcı Liderlik Merkezi'nin (Center for Creative Leadership) 38 ülkede yaptığı çalışma, empatinin yüksek güç aralığındaki ülkelerde, özellikle babacan liderlik ortamına zemin hazırladığını göstermiştir.

1.1.6.8. Kişilik ve Empati

Bu konuda yapılan araştırmalar bazı kişilik özelliklerinin empati ile pozitif yönde ilişkili olduğunu, öte yandan ise bazı özelliklerin negatif yönde ilişkili olduğunu göstermektedir. Örneğin, duygusal deneyimlere açıklık (Williams 1989, Aktaran: Bozkurt 2014), duygusal zeka (Graziano ve Brayant 1998, Shutte, Malouf, Bob, Coston, Greeson ve Jedşcka 2001, Aktaran: Bozkurt 2014), özsaygı (Davis 1983, Aktaran: Bozkurt 2014; Körükçü 2015; Gündoğan ve Ogelman 2015), dışadönüklük ve uyumluluk (Magalhaes, Costa ve Costa 2012) ile empati arasında bir pozitif ilişki bulunmaktadır. Bununla birlikte güvensiz bağlanma (Kapıkıran 2009, Aktaran: Bozkurt 2014), benmerkezcilik (Davis 1983, Aktaran: Bozkurt 2014; Dökmen 2009), çekingenlik ve kaygı (Davis 1983, Aktaran: Bozkurt 2014) ile empati arasında negatif ilişki olduğunu gösteren araştırmalar da bulunmaktadır.

1.1.6.9. Empati ile İlgili Diğer Değişkenler

Literatürde empati ile ilgili birçok değişken bulunmaktadır. Yukarıda empati ve ilişkisi verilen değişkenlere ek olarak aşağıda da bazı değişkenlerin empati ile ilişkisine değinilmiştir.

Hoffman (1978)'a göre benzerliğin empatik davranış üzerinde etkisi bulunmaktadır. Başka bir deyişle, insanlar kendileri ile benzer özellikteki insanlar ile daha fazla empati kurmaktadır. Mehrabian (1972)'ın araştırması ise duygusal empatisi yüksek kişilerin başkalarının ifadelerine daha fazla fizyolojik tepki verdiğini ve yüz ifadelerinin olaylara göre değişkenlik gösterdiğini ortaya çıkarmıştır. Ayrıca bu kişilerin daha yardımseverler oldukları ve daha anlayışlı ebeveyn olabilecekleri de bulunmuştur. Çankaya (2014)'nın Alçalı (1991)'dan aktardığına göre psikolojik danışma eğitiminin empatik beceriyi arttırdığı bilinmektedir. Empati ve sosyal etkileşim arasındaki ilişki varlığı gibi (Guttman ve Laporte 2000; Stephan ve Finlay 1999), sosyal etkileşim ve performans arasında da anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Bu araştırmada empati ve hızın beyin fırtınasında yaratıcılığa etkisi incelenecektir. Literatürde empati ile yaratıcılık arasındaki ilişkiyi inceleyen herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Çalışmanın bir sonraki kısmında empatinin yaratıcılık üzerindeki etkisi ölçmek için kullanılan beyin fırtınası tekniğine yer verilecektir.

1.2. Beyin Fırtınası

Beyin fırtınası, Alex Osborn (1957) tarafından gruplarda yaratıcı düşüncüyü arttırmak için geliştirilmiştir. Osborn'un bu tekniği anlattığı kitabın yayınından sonra alanda beyin fırtınası çok yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Osborn, yaratıcı düşüncüyü engelleyen en önemli etkenin, düşüncelerin ya da fikirlerin önceden eleştirilmesi olduğunu ileri sürmüştür. Eleştiri olmadan düşüncelerin daha rahatça ve

serbestçe çıkacağı fikrine dayalı olarak beyin fırtınası tekniğini geliştirmiştir. Osborn beyin fırtınasının ilk kuralı olarak katılımcılara “düşüncelerinizi eleştirmeyin” çağrısında bulunmuştur. İkinci olarak katılımcılardan istenen şey “akla gelen düşüncelerin hiçbir sansürlemeye maruz kalmadan ifade edilmesi”dir. Bu düşünceler çok ilginç veya çok tuhaf algılanabilir. Osborn’a göre düşünceler ne kadar bu özellikte ise o kadar iyidir. Osborn’un üçüncü beyin fırtınası kuralı ise “düşüncelerin kaliteye önem verilmeksizin çok sayıda üretilmesi”dir. Son olarak “ortaya atılan düşüncelerin birleştirilmesi ve bu düşüncelerin birleşiminden yeni kombinasyonların oluşturulması” istenmektedir. Osborn bu kuralları uygulayarak örgütlerde beyin fırtınası uygulamaları ve eğitimleri düzenlemiştir. Aldığı geri bildirim sonucunda, katılımcıların beyin fırtınası sonrasında çok sayıda ve çok kaliteli düşünce ürettiklerini rapor etmiştir. Osborn, bu olumlu geri bildirimden hareketle yeni bir iddiada bulunmuştur: “beyin fırtınası kuralı uygulanan bir grupta bir bireyin performansı, bireyin tek başına çalıştığı duruma göre iki kat daha fazla olacaktır.”

Osborn’un iddiasını ilk test eden çalışma Parnes ve Meadow (1959) tarafından yapılmıştır. Dört kişilik beyin fırtınası grupları ile dört kişiden oluşan ancak birbirleriyle etkileşmeyen, bununla birlikte performansları ortak bir havuzda toplanan sözde ve nominal gruplarla karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda dört kişilik etkileşim gruplarının ortalama 34 düşünce ürettiği, öte yandan tek başına çalışan nominal grupların ise ortalama 72 düşünce ürettiği bulunmuştur. Daha sonra yapılan çalışmalar da bu araştırma sonucunu desteklemiştir (Diehl ve Stroebe 1987). Ortaya çıkan bu sonuçlardan sonra araştırmacılar etkileşim gruplarında gözlenen performans kayıplarını açıklamak için yaklaşımlar geliştirmişlerdir.

1.2.1. Kuramsal Yaklaşımlar

Literatüre göre etkileşim gruplarında performans kaybının olmasının en önemli nedenlerinden biri düşünceleri saklama eğilimi veya “değerlendirilme kaygısı”dır (Diehl ve Stroebe 1987; Camacho ve Paulus 1995). Bu açıklamaya göre bireyler etkileşim gruplarında başkaları tarafından değerlendirilme kaygısı yaşamaktadır. Öte yandan tek başına çalışılan ortamda, bu kaygı düşük veya yok denecek kadar azdır.

Değerlendirilme kaygısı, düşüncelerin sansürlenmesine ve sonuç olarak grup ortamında açığa çıkmasına engel olmaktadır. Ayrıca yüksek etkileşim kaygısına sahip bireylerin, değerlendirilme kaygısını daha fazla hissederek, grupların daha fazla üretim kaybı yaşamasına neden olduğu bilinmektedir (Camacho ve Paulus 1995).

Etkileşim gruplarında görülen performans kaybının bir diğer nedeni “sosyal kaytarma”dır (Diehl ve Stroebe 1987; Karau ve Williams 1993; Kerr ve Bruun 1983; Paulus ve Dzindolet 1993). Sosyal kaytarma, görevi tamamlamada başkalarının performansına güvenerek daha az çaba gösterme eğiliminde olmaktır (Diehl ve Stroebe 1987). Bu durum, gruplarda düşünce üretimini engelleyen bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır.

Üretim kayıplarına dair bir diğer açıklama ise “üretim engellemesi”dir (Diehl ve Stroebe 1991; Nijstad, Stroebe ve Lodewijx 2003). Üretim engellemesi, diğer bireylerin düşüncelerini ifade edememesi veya unutması sonucu engellenme durumudur. Etkileşim gruplarında bir kişi konuştuğu için diğerleri dinlemek ve beklemek durumundadır. Bu bekleme süresinde düşünce akışı bozulmakta ve düşünceler unutulmaktadır. Ayrıca etkileşim gruplarında nominal gruplara kıyasla grup üyeleri verilen zamanı paylaşmak durumundadır.

Etkileşim gruplarında grup üyeleri en düşük performans gösteren grup üyesine benzeme eğilimi daha fazla göstermektedirler. Bu durum da üretim kaybına yol açan diğer bir etkidir. “Aşağı doğru performans eşleşmesi”, grup üyelerinin performanslarını en az üreten bireyin performansına eşleşmesi olarak ifade edilmiştir (Camacho ve Paulus 1995; Paulus ve Dzindolet 1993). Bu durum özellikle gruplarda herhangi bir motivasyon ya da yarışma olmadığında daha fazla gözlenmektedir. Öte yandan nominal gruplarda olan bireylerin kendilerini referans alacakları düşük performans gösteren bir birey bulunmamaktadır.

Araştırmacılar beyin fırtınasında performans kayıplarının nedenlerini açıkladıktan sonra üretim kayıplarını önlemek amacıyla bazı teknikler geliştirilmiştir. Bu tekniklerden biri Paulus ve Yang (2000) tarafından geliştirilen “beyin yazımı”

teknikidir. Beyin yazımı tekniğinde, düşünceler kâğıt üzerine yazılarak üretilmektedir. İstedikleri sayıda kâğıt kullanan grup üyeleri üretim engellemesi olmadan düşüncelerini yazmaktadırlar. Üretim kayıplarını önleyen diğer bir teknik ise “bilgisayarlı beyin fırtınası tekniği”dir. Bu teknikte ise kişiler düşüncelerini yazarken diğer katılımcıların ürettiği düşünceleri aynı ekranda görmektedirler (Gallupe, Bastianutti ve Cooper 1991). Fakat insanlar diğer düşüncelerin kime ait olduğunu bilmediklerinden değerlendirilme kaygısı azalmaktadır. Bu teknikler nominal ve etkileşim grupları arasındaki üretim farkını azalttığı için yaygın olarak kullanılmaktadır (Coşkun 2005).

Bu araştırmada ise üretim kaybını engelleyeceği ve performansı arttıracığı düşünülen empati ve hız tekniği kullanılmıştır.

1.2.2. Beyin Fırtınasında Yaratıcılık Modelleri

1.2.2.1. Bilişsel Uyarılma

Bilişsel uyarılma görüşüne göre, bir düşünce çağrışımsal bellekte kendisine yakın olan diğer düşünceleri veya kavramları uyarmakta, bu kavramlarda kendisine yakın olan diğer kavramları uyarmakta ve süreç bu çağrışımlar zayıflayınca kadar devam etmektedir. Bir uyarıcı ne kadar fazla ve çeşitli ise çağrışımların sayısı da o kadar fazla olacaktır. Bu konuda yapılan araştırmalar, uyarıcı sayısının fazla ve çeşitli olduğu durumlarda daha fazla çağrışımın olduğunu göstermektedir (Coşkun vd. 2000; Nijstad vd. 2002; Nijstad vd. 2003). Coşkun (2009) yapmış olduğu bir araştırmada, katılımcılara yakın ve uzak çağrışımları içeren kelime çiftlerini vermiştir ve sonucunda yakın kelime çiftleri verilen katılımcıların daha fazla düşünce ürettiklerini rapor etmiştir. Ayrıca bu çalışmada yakın çağrışımlı kelime çiftleri ile yapılan ıraksak düşünme egzersizlerinde yüksek performans olduğu görülmüştür. Bu araştırmada bilişsel uyarılma ve çağrışımsal bellek ilişkisini kanıtlar niteliktedir.

1.2.2.2. Çağrışımsal Bellekte Düşünce Arama

Nijstad, Stroebe ve Lodewijkx (2003) “Çağrışımsal Bellekte Düşünce Arama” kuramını geliştirmişlerdir. Çağrışımsal Bellek Kuramı, düşünce üretim sürecine odaklanmaktadır. Bu yaklaşıma göre, düşünce üretiminde iki tür aşama vardır: bilgi aktivasyon aşaması ve üretim aşaması. Bilgi aktivasyon aşaması, çağrışımsal bellek modeline dayanmaktadır. Bu yaklaşıma göre uyarıcılar (beyin fırtınası problemi, dışsal uyaranlar, vb.) beyinde ilgili imgelerin veya imajların aktivasyonunu sağlamaktadır. İmajlar bir kez aktive olduktan sonra yakın olan imajları veya imgeleri aktive etmektedir. İmgelerin aktivasyonu için gerekli olan uyaranlar hem kısa süreli bellekten hem de uzun süreli bellekten sağlanmaktadır. Birey kısa süreli bellek kapasitesi azaldığında uzun süreli bellekten ilgili imgeleri aramaya başlamaktadır. İkinci aşamada (üretim aşamasında) ise kısa süreli bellek ve uzun süreli bellekten çağrılan imgeler yardımıyla yeni çağrışımlar oluşmaktadır. Bu çağrışımlar düşünce üretimini sağlamaktadır. Düşünce üretimi için uzun süreli bellekten çağrılan imgelerin çalışma belleği / kısa süreli bellek yardımıyla eyleme veya performansa dönüşmesi beklenmektedir.

1.2.2.3. İki Yönlü Yaratıcılık Modeli (Dual Pathway to Creativity Model)

Çift Yönlü Yaratıcılık Modeli’ne göre yaratıcılığa giden iki yol bulunmaktadır: bunlar esneklik ve sebatlıktır (kararlılıktır). Nijstad ve arkadaşları (2010) yaptıkları bir araştırmada olumlu duygudurumunun esnekliğe, olumsuz duygu durumunun ise sebatlığa yol açtığını bildirmişlerdir. Esneklik, bir bireyin ne kadar değişik alanlardan veya kategorilerde düşünce ürettiğini temsil etmektedir. Sebatlık ise bir bireyin bir konu veya bir alanın altında olan konuları ne kadar derinlemesine işlediğine işaret etmektedir. Bu durum beyin fırtınasında yaratılan özgün düşünce sayısının esnekliğe veya kararlılığa/ sebatlığa (özgün kategori sayısına) bölünmesiyle bulunmaktadır.

Çalışmanın sonraki bölümünde beyin fırtınasında yaratıcılığı artırması beklenen hız konusuna değinilecektir.

1.3. Hız

Hız konusunda literatürde yapılan araştırmalar daha çok fen bilimlerinde özellikle fizik alanında yoğunlaşmaktadır. Bununla birlikte psikoloji alanında hız konusunu inceleyen araştırmaya literatürde rastlanmamıştır. Hızın düşünce üretimine nasıl bir etki yapacağı da tam olarak bilinmemektedir. Ancak literatürdeki yaratıcılık kuramları ve beyin fırtınası çalışmalarını incelendiğinde, hızlı olmanın bilişsel süreçleri hızlandıracağı ve bunun yaratıcılığı olumlu etkileyeceği sağduyuya yakın görünmektedir. Çağrışımsal Bellekte Düşünce Arama Kuramını (Nijstad, Stroebe ve Lodewijckx 2003), bellekte kavramların aktivasyonunun önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bunun yanı sıra, beyin fırtınası gruplarında yaşanan üretim engellemesi sorunu hızın önemli olabileceğine işaret etmektedir. Başka bir deyişle, düşüncelerini hızlıca üretmeyen bir bireyin düşünce akışı bozulmaktadır. Ayrıca düşüncelerini hızlıca üretmeyen bireyler düşüncelerini unutabilmektedirler. Beyin fırtınası gruplarında birisini beklemenin yarattığı bu etkiler hız yönergesi ile azaltılabilir. Çağrışımsal Bellekte Düşünce Arama Modeli, düşüncelerin ne kadar çok aktive olursa o kadar çağrışımların artacağını ve buna bağlı olarak yaratıcılığın da artacağını öngörmektedir. Hız yönergesi ayrıca, düşüncelerin sansürlenmeden aktivasyonunu da artırabilir. Başka bir şekilde ifade edilecek olursa, hız yönergesi alan katılımcılar düşünceleri sansürlemeyi etkin bir şekilde yapamayacaklardır. Beyin fırtınasında da istenilen şey düşüncelerin sansürlenmeden ortaya atılmasıdır. Yukarıda bahsedilen bu konular ışığı altında hız yönergesinin katılımcılarda yaratıcılığı arttırması beklenmektedir. Ülkemizde son yıllarda yapılan araştırmada hız yönergesinin beyin fırtınasında yaratıcılığa olumlu bir etkisi olduğu rapor edilmektedir (Coşkun ve Göçmen 2015; Göçmen vd. 2014).

1.4. Amaç

Bu çalışmanın temel amacı empati ve hızın beyin fırtınasında yaratıcılığa etkisini incelemektir. Bu konuda literatürde yapılan herhangi bir araştırma bulunmamaktadır. Empatinin beyin fırtınasında yaratıcılığı arttırması beklenmektedir.

Empati kurmanın veya empatik ilginin daha önce de belirtildiği gibi olumlu sosyal davranışları (yardım etme) arttırdığı bilinmektedir. Aynı doğrultuda ele alınacak olursa empatinin düşünce üretim performansını artırması sağduyuya uygun görünmektedir. Ancak, empatinin yaratıcılığı nasıl arttırdığı henüz bilinmemektedir. Nijstad ve arkadaşları (2010) tarafından geliştirilen çift yönlü yaratıcılık modeline göre, yaratıcılığa giden iki yol bulunmaktadır. Bunlar, esneklik ve sebatlık (kararlılık)tır. Literatürde pozitif duygu durumunun esnekliği arttırdığı, esnekliğin de yaratıcılığı arttırdığı bilinmektedir. Benzer bir şekilde empatinin esnek düşünceleri artırması ve bu yolla yaratıcı düşünceleri arttıracığı uygun görünmektedir. Bu açıdan ele alındığında yapılan bu araştırmanın konuyu aydınlatacak olması çok büyük önem taşımaktadır.

Bu araştırmanın ele aldığı diğer bir konu, hızın beyin fırtınasında yaratıcılığa etkisidir. Literatürde düşünceleri hızlı yazan katılımcıların daha fazla düşünce ürettikleri rapor edilmektedir (Gültepe ve Coşkun 2015). Bu açıdan ele alındığında, düşünce üretiminde hızlı olması gerektiği yönergesi verilen katılımcıların böyle bir yönergenin verilmediği koşula (kontrol) göre daha fazla yaratıcı olmaları beklenmektedir. Çağrışımsal bellek yaklaşımına göre düşünceler birbirleri ile ilişkilidir. Bir düşünce kendisine en yakın olan düşünceyi aktive etmekte, aktive olan düşünce de diğerini aktive etmekte ve süreç böyle devam etmektedir. Bu aktivasyon hızlı olduğunda daha fazla çağrışımın oluşması söz konusudur. Öte yandan bu aktivasyon yavaş olduğunda düşünceler unutulabilir veya geri çağrılmakta zorluklar yaşanabilir. Hız yönergesi bu tür engelleri ortadan kaldırma konusunda katkıda bulunabilir. Bu noktadan hareketle hız yönergesinin bireylerde daha fazla aktivasyona yol açması beklenmektedir. Başka bir şekilde ifade edilecek olursa, hız yönergesi esnek düşüncelerin sayısını arttıracaktır. Çift Yönlü Yaratıcılık Modeline göre hız yönergesi, bu konunun kapsamında ilgili olan düşüncelerin derinlemesine incelenmesini de arttırabilir. Başka bir deyişle, Çağrışımsal Bellek Modelinin ön gördüğü gibi bir konu altında yer alan ilgili kavramların çağrışımını hızlandırabilir. Bu durum literatürde derin düşünme ve sebatlık olarak adlandırılmaktadır (Nijstad vd. 2002). Sonuç olarak hız yönergesinin derin düşünce sayısını ve yaratıcılığı artırması beklenmektedir. Literatürde hızın hangi yollarla yaratıcılığı arttırdığına dair herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Araştırmanın bu konuyu aydınlatması açısından da önem taşımaktadır. Ayrıca bu araştırmada

katılımcıların kronik olarak getirdikleri empati düzeylerinin manipülasyon öncesinde ölçülmesi, araştırmanın diğer önemli katkısıdır. Araştırmanın diğer bir katkısı ise empati ve hız manipülasyonları öncesinde katılımcıların duyu durumlarının nötr hale getirilmesi ve yazım hızlarının ölçülmesidir.

Bu çalışmada empati ile hız koşulu arasında ortak etki olup olmadığı da ilk defa incelenmektedir. Empati ve hız performansı birlikte artırıyorsa empati ve hız koşulunda performansın diğer koşullara göre en yüksek olması beklenmektedir.

Araştırmanın hipotezleri aşağıda verilmiştir:

H1: Empati manipülasyonu beyin fırtınasında yaratıcılığı artırır. Başka bir deyişle yüksek empati koşulunda olanların, düşük empati koşulunda olanlara göre daha yaratıcı olması beklenmektedir.

H2: Empati manipülasyonu esnek düşünce sayısını artırır. Başka bir deyişle yüksek empati koşulunda olanların, düşük empati koşulunda olanlara göre daha fazla esnek olması beklenmektedir.

H3: Hız yönergesi alan katılımcılar, hız yönergesi almayan katılımcılara göre daha fazla özgün düşünceler üretecektir.

H4a: Hız yönergesi alan katılımcılar, hız yönergesi almayan katılımcılara göre daha fazla esnek düşünceler üretecektir.

H4b: Esneklik, hız yönergesi ile özgün düşünce arasında aracı bir değişkendir.

H5: Hız yönergesi alan katılımcılar, hız yönergesi almayan katılımcılara göre daha fazla derin düşünce üretecektir.

H5b: Derin düşünme(sebatlık), hız yönergesi ile özgün düşünce arasında aracı bir değişkendir.

H6: Yüksek empati ve hız koşuluna atanan katılımcıların performansı diğer koşullara göre en yüksektir.

Araştırmanın hipotezlerini test etmek için çalışmada katılımcıların empati (yüksek empati, düşük empati) ve hız (hız var, hız yok) koşuluna seçkisiz olarak atandıkları bir deney yürütülmüştür.

II. BÖLÜM

2. YÖNTEM

2.1. Örneklem

Araştırmaya Abant İzzet Baysal Üniversitesi'nde Psikolojiye Giriş dersi alan toplam 218 öğrenci katılmıştır. Katılımcılar, araştırmaya katılımlarından dolayı araştırma kredisi almıştır. Katılımcıların yaş ortalaması 23,71 (SS= 3.99) olarak hesaplanmıştır. Araştırmaya katılanların 120'si (%55,0) kadın, 98'i (%45,0) erkektir. Katılımcılar matematik, beden eğitimi ve spor yüksekokulu, sosyoloji ve edebiyat olmak üzere dört farklı bölümden alınmıştır. Araştırmaya katılanlar arasında 131 kişi (%60,1) yaşamlarının büyük bir kısmını büyük şehirde; 72 kişi (%33,0) şehirde; 7 kişi (%3,2) kasabada; 8 kişi (%3,7) ise köyde geçirmiştir. Katılımcıların 74'ü (%33,9) ailesiyle birlikte; 64'ü (%29,4) arkadaşlarıyla evde; 76'sı (%34,9) yurttan; 3'ü (%1,4) ise yalnız yaşadığını belirtmiştir. Kendilerini nasıl hissettikleri sorusuna yanıt olarak katılımcıların 19'u (%8,7) "mükemmel" seçeneğini; 78'si (%35,8) "iyi" seçeneğini; 103'ü (%47,2) "orta" seçeneğini; 14'ü (%6,4) "kötü" seçeneğini; 4'ü de "çok kötü" seçeneğini işaretlemiştir. Yüzdeler Tablo 2.1'de verilmiştir.

Tablo 2.1: Örneklem Grubunun Demografik Özellikleri

Demografik değişkenler	N	(%)
Cinsiyet		
Erkek	98	(%45)
Kadın	120	(%55)
Yaşamın Çoğunun Geçirildiği Yer		
Büyükşehir	131	(%60,1)
Şehir	72	(%33,0)
Kasaba	7	(%3,2)
Köy	8	(%3,7)
Demografik değişkenler	N –	(%)
Şu An Yaşanılan Yer		
Aileyle birlikte evde	74	(%33,9)
Arkadaşlarla birlikte evde	64	(%29,4)
Yurtta	76	(%34,9)
Diğer	3	(1,4)

Araştırmada 2 (empati: yüksek empati, düşük empati) x 2'lik (hız: hız koşulu, hız kontrol koşulu) bir desen kullanılmıştır.

Tablo 2.2: Araştırma Deseni ve Örneklem Dağılımı

Empati*Hız	Hız Koşulu	Hız Kontrol Koşulu	TOPLAM
Yüksek Empati	55	56	111
Düşük Empati	66	41	107
TOPLAM	121	97	218

Araştırmaya katılan 218 kişiden 111 kişi (%50,9) yüksek empati koşuluna, 107 kişi (%49,1) düşük veya objektif empati koşuluna atanmıştır. Hız koşuluna ise 121 kişi (%55,5), hız kontrol koşuluna ise 97 kişi (%44,5) seçkisiz olarak atanmıştır. Yüksek empati hız koşuluna 55 katılımcı, yüksek empati hız kontrol koşuluna 56 kişi; düşük empati hız koşuluna 66 kişi, düşük empati hız kontrol koşuluna ise 41 kişi seçkisiz olarak atanmıştır. İlgili sonuçlar Tablo 2.2, 2.3 ve 2.4'de verilmiştir.

Tablo 2.3: Empati Manipülasyonu Örneklem Dağılımı

Empati	Frekans	Yüzde
Düşük	107	49,1
Yüksek	111	50,9
Toplam	218	100,0

Tablo 2.4: Hız Manipülasyonu Örneklem Dağılımı

Hız	Frekans	Yüzde
Kontrol	97	44,5
Hız	121	55,5
Toplam	218	100,0

2.2. Araçlar

2.2.1. Temel Empati Ölçeği

Temel Empati Ölçeği Joliffe ve Farrington (2006) tarafından geliştirilen ve Baker ve Çapa-Aydın tarafından (2010) Türkçeye uyarlanıp geçerlik güvenirlik çalışması yapılan bir ölçektir (bk. Ek 1). Dört temel duygu (korku, üzüntü, öfke, mutluluk) çerçevesinde empati seviyesini ölçmek için geliştirilmiştir. Ölçeğin iki alt boyutu vardır: bilişsel boyut ve duygusal boyut. 9 maddesi bilişsel empatiyi ölçen, 11 maddesi duygusal empatiyi ölçen, Likert tipi beşli derecelendirmeli (*1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Ne Katılıyorum Ne katılmıyorum, 4=Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum*) bir ölçektir. Bilişsel empati 3, 6, 9, 10, 12, 14, 16, 19 ve 20. maddeler ile duygusal empati 1, 2, 4, 5, 7, 8, 11, 13, 15, 17 ve 18. maddeler ile ölçülmüştür. Bilişsel empati alt boyutu için ölçekten alınabilecek en düşük puan 9 en yüksek puan 45'tir. Duygusal empati alt boyutu için ölçekten alınabilecek en düşük puan 11, en yüksek puan 55'tir. Güvenirlik için hesaplanan Cronbach alfa katsayıları her iki boyut için de .76-.80 aralığında bulunmuştur ve temel empati ölçeğinin Türkçe uyarlamasının yeterli psikometrik özelliklere sahip olduğu ve empati düzeyini belirlemek için kullanılabileceği görülmüştür (Topçu vd. 2010: 174).

2.2.2. Nötralizasyon ve Sözcük Sayısı

Katılımcılara araştırmaya geldiklerinde duygudurumlarını nötrlemek ve yazma hızlarını ölçmek için bir paragraf verilmiştir. Katılımcılardan, verilen paragrafın aynısını 2 dakikalık bir süre içerisinde ve en hızlı şekilde paragrafın altındaki boşluğa yazmaları istenmiştir. Bu işlem hem duygu durumunun karıştırıcı etkisini kontrol etmek

hem de deneklerin yazım hızlarını değerlendirmek için yapılmıştır. Paragraftaki kelimeler nötr sözcüklerden oluşmaktadır. (Örn. “Markete gitmeden önce alışveriş listesi hazırladım. Dolmuş bekledim ve dolmuş gelince, alışveriş merkezine gittim...”)
(bk. Ek 2).

2.2.3. Duygudurum kontrolü

Nötralizasyon görevinden sonra katılımcıların duygudurumunu ölçmek için ayrıca bir form verilmiştir (bk. Ek 3). Bu formda katılımcıların yaşlarını, cinsiyetlerini, yaşamlarının çoğunu nerede geçirdiklerini ve şu anda nerede yaşadıklarını bildirmeleri için sorular sorulmuştur. Daha sonra katılımcılardan bugün nasıl hissettiklerini bildirmeleri istenmiştir.

2.2.4. Empati Manipülasyonu

Empati manipülasyonu için iki koşul oluşturulmuştur: Yüksek empati koşulu ve düşük empati koşulu. Yüksek empati koşulundaki katılımcılara ilk olarak tekerlekli sandalyede oturan bir kişinin resmi verilmiştir. Daha sonra katılımcılardan bu resim hakkında düşünceleri istenmiş ve kişinin sahip olduğu engelin yaşamını etkilediği bilgisi verilmiştir. Böyle bir bilginin ardından katılımcılardan, bu engelin kişinin yaşamını nasıl etkilediğine dair soru sorularak ilgili durumu düşünmesi ve cevaplarken engelli kişinin duygularına odaklanılması istenmiştir (Batson vd. 1997: 499). Ardından katılımcılardan, engelli bir kişi ile empati kurması ve engelli kişinin yaşayabileceği problemler hakkındaki duygu ve düşüncelerini 2 dakika içinde yazmaları istenmiştir (bk. Ek 4).

Düşük empati koşulunda ise ilk olarak katılımcılara tekerlekli sandalyede oturan bir kişinin resmi verilmiştir. Bu kişinin sahip olduğu engelin kişinin yaşamını etkilediğine dair bilgi verilmiş ve ardından bu engelin kişinin yaşamını nasıl etkileyebileceğine dair soru sorulmuştur. Düşük empati koşulunda olan katılımcılardan engelli kişiye karşı olabildiğince objektif olunması istenmiştir (Batson vd. 1997: 499). Ardından katılımcılardan engelli bir kişinin yaşadığı problemleri objektif bir biçimde 2 dakika içinde yazmaları istenmiştir (bk. Ek 5).

2.2.5. Empatik Duyguları Belirleme Aracı

Katılımcılardan engelli kişiye ne derece odaklandıklarını belirtmeleri ve odaklandığı engelli kişiyi belirli sıfatlara göre (sempatik, merhametli, yumuşak kalpli, sıcak, sevecen ve duygulu) 0'dan 10'a kadar uzanan bir ölçek üzerinde değerlendirmeleri istenmiştir (bk. Ek 6).

Batson ve arkadaşları (1997) empatik duyguları belirlemek için birçok çalışmada bu sıfatları kullanmış, katılımcıların kişilere yönelik empatik duygularını bu araçla değerlendirmiştir.

2.2.6. Beyin Fırtınası Yönergesi, Problemi ve Hız Manipülasyonu

Hız manipülasyonu için de iki koşul oluşturulmuştur: Hız koşulu (bk. Ek 7) ve hız kontrol koşulu (bk. Ek 8). Hız koşulunda katılımcılara bir beyin fırtınası problemi verilmiştir. Katılımcılara engelli bir insanın yaşamını kolaylaştırmak için neler yapılabilir sorusu yöneltilmiş, bu konuda beyin fırtınası yapmaları istenmiştir. Ardından katılımcılardan soru ile ilgili düşüncelerini çok hızlı bir şekilde yazmaları istenmiştir. Katılımcılara bu işlem için 12 dakika verilmiştir. Beyin fırtınası kuralları hem yazılı hem sözlü olarak katılımcılara sunulmuş (düşüncelerinizi eleştirmeyin, aklınıza geleni yazın, çok sayıda düşünce yazmaya çalışın ve düşünceleri birleştirerek yeni düşünceler üretmeye çalışın) ve her kurala ilişkin kısa açıklamalar yapılmıştır.

Hız kontrol grubundaki katılımcılara da aynı beyin fırtınası problemi verilmiştir. Katılımcılara engelli bir insanın yaşamını kolaylaştırmak için neler yapılabilir sorusu yöneltilmiş, bu konuda beyin fırtınası yapmaları istenmiştir. Ardından katılımcılardan soru ile ilgili düşüncelerini yazmaları istenmiştir. Katılımcılara bu işlem için 12 dakika verilmiştir. Beyin fırtınası kuralları hem yazılı hem sözlü olarak katılımcılara sunulmuş (düşüncelerinizi eleştirmeyin, aklınıza geleni yazın, çok sayıda düşünce yazmaya çalışın ve düşünceleri birleştirerek yeni düşünceler üretmeye çalışın) ve her kurala ilişkin kısa açıklamalar yapılmıştır.

2.2.7. Algısal Ölçümler

Deneyin sona ermesiyle katılımcılardan beyin fırtınası oturumuna ilişkin kendilerini değerlendirmeleri için 0'dan 10'a kadar uzanan bir ölçek verilmiştir. Katılımcılardan ürettikleri düşüncelerin kalitesi, sayısı, verilen problemin ilginçliği, ne kadar çaba gösterdikleri ve ne kadar rahat oldukları gibi konularda kendilerini değerlendirmeleri istenmiştir (bk. Ek 9).

2.3. İşlem

Araştırmanın yapılacağı zaman ve mekân katılımcılara iki hafta öncesinden duyurulmuş ve belirtilen saatte sınıfta hazır bulunmaları sağlanmıştır. Katılımcılar sınıfa geldiklerinde öğrenci numaralarının son rakamına göre seçkisiz olarak koşullara atanmıştır. Katılımcılara etik kuruldan gerekli izinlerin alındığı bilgisi verilmiştir (bk. Ek 10) Ardından katılımcılardan kendilerine verilen araştırmanın detaylarının yazılı bulunduğu onam formunu okuyup imzalamaları istenmiştir (bk. Ek 11).

Bu işlemlerden sonra katılımcılardan ilk olarak 20 maddeden oluşan temel empati ölçeğinin doldurulması istenmiştir. Ardından 2 dakikalık yazım hızının değerlendirildiği ve duygu durumunu nötr hâle getiren 14 cümlelerin yer aldığı bir metin verilmiş ve kendilerinden bu cümlelerin aynısını verilen boşluğa yazmaları istenmiştir. Bu işlemden sonra katılımcıların duygu durumunun değerlendirildiği bir form verilmiştir. Daha sonra empati koşuluna atanan katılımcılara empati manipülasyonu yapılmıştır. Yüksek empati koşuluna atanan katılımcılardan, empati kurarak yani engelli kişinin yaşadığı güçlükleri anlaması ve engeli nedeniyle yaşayabileceği problemlere yönelik duygu ve düşünceleri yazmaları istenmiştir. Düşük empati koşuluna atanan katılımcılardan ise engelli kişinin yaşayabileceği problemleri ve o kişiye yönelik duygu ve düşünceleri objektif olarak yazmaları istenmiştir.

Ardından katılımcılardan engelli kişiye ne derece odaklandıklarını belirtmeleri ve odaklandığı engelli kişiyi belirli sıfatlara göre (sempatik, merhametli, yumuşak

kalpli, sıcak, sevecen ve duygulu) 0'dan 10'a kadar uzanan bir ölçek üzerinde değerlendirmeleri istenmiştir.

Daha sonra katılımcılara beyin fırtınası kuralları yazılı ve sözlü olarak anlatılmış ve bir beyin fırtınası problemi verilmiştir.

Hız koşuluna atanan katılımcılardan engelli bir insanın yaşamını kolaylaştırmak için neler yapılabileceğine dair düşünce üretmeleri ve bu düşünceleri çok hızlı bir şekilde 12 dakikalık bir süre boyunca beyin fırtınası yöntemi ile yazmaları istenmiştir. Hız kontrol koşuluna atanan katılımcılardan ise engelli bir insanın yaşamını kolaylaştırmak için neler yapılabileceğine dair düşünce üretmeleri ve bu düşünceleri 12 dakikalık bir süre boyunca beyin fırtınası yöntemi ile yazmaları istenmiştir. Beyin fırtınası oturumunun ardından katılımcılardan 0'dan 10'a kadar uzanan bir ölçek üzerinde, kendilerini ürettikleri düşüncelerin niceliği, niteliği, problemden hoşlanma konularında değerlendirmeleri istenmiştir. Yaklaşık 20 dakika süren deney işlemleri sona erdiğinde katılımcılara araştırmaya katıldıklarından dolayı teşekkür edilmiştir.

2.4. Bulgular

2.4.1. Kodlama

Katılımcıların ürettiği düşünceler iki bağımsız yargıcı tarafından değerlendirilmiştir. İlk yargıcı düşüncelerin tamamını değerlendirmiştir. İkinci yargıcı ise düşüncelerin %60'ını değerlendirmiştir. Tekrarlanan düşünceler çıkartılmış ve bu şekilde özgün düşünce sayısı hesaplanmıştır. Ayrıca, üretilen düşüncelerin hangi kategorilerden geldikleri de değerlendirilmiştir. Yargıcılar arasında tutarlılık bu ölçümler için 0.99'dur.

2.4.2. Nötralizasyon ve Yazım Hızı

Katılımcıların araştırma öncesinde araştırma ortamına getirdikleri pozitif veya negatif duygudurumlarını nötrlemek amacıyla kendilerine 14 cümlelik bir nötralizasyon

metni verilmiştir. Bu metinde “alışverişe gittim... dolmuş bekledim... bir kilo portakal aldım...” gibi cümleler yer almaktadır. Katılımcılardan bu cümleleri aynen yazmalarını istenmiştir. Aynı zamanda bu metin aracılığıyla her bir katılımcının yazma hızı da ölçülmüştür. Katılımcılardan yukarıda gördükleri cümlelerin aynısını kendilerine verilen 2 dakika içerisinde olduğu gibi ve hızlı bir şekilde boş bir alana yazmalarını istenmiştir. Katılımcıların ortalama yazım hızı 56.74 (SS=8.94) olarak hesaplanmıştır. Araştırmanın bağımsız değişkenlerine göre yazım hızı analiz edildiğinde yazım hızının koşullara göre anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmektedir. Tablo 2.5’de katılımcıların koşullara göre ortalamaları ve standart sapmaları verilmiştir.

Tablo 2.5: Koşullara Göre Yazım Hızının Ortalamaları ve Standart Sapmaları

	Hız	N	Kontrol	N
Düşük empati koşulu	57.06 (9.69)	66	54.36 (8.48)	41
Yüksek empati koşulu	58.40 (9.04)	55	56.46 (8.01)	56

Standart sapmalar parantez içinde verilmiştir.

Tablo 2.6 : Yazım Hızının Koşullara Göre 2 x 2 ANOVA Sonuçları

Değişkenler	sd	F	p	n ²
Empati	(1,214)	1.97	0.16	.01
Hız	(1,214)	3.58	0.06	.02
Empati X Hız	(1, 214)	0.09	0.76	.00

** $p < .001$ * $p < .05$

Daha ayrıntılı olarak ifade edilirse, empati manipülasyonunun (F (1,214)=1.97 $p > .05$), hızın (F (1,214)=3.58 $p > .05$) ve bunların ortak etkilerinin (F (1,214)=0.09 $p > .05$) yazım hızı üzerinde anlamlı bir etkisi yoktur.

2.4.3. Duygudurum kontrolü

Katılımcılardan 14 cümlelik paragrafı yazdıktan sonra, “Bugün kendinizi nasıl hissediyorsunuz?” sorusunu 5’li likert tipi bir ölçek üzerinde derecelendirmeleri istenmiştir. Bu veriler 2 (empati manipülasyonu: düşük ve yüksek) x 2 (hız manipülasyonu: hız koşulu ve kontrol koşulu) ANOVA deseniyle analiz edilmiştir.

Tablo 2.7: Duygudurum Puanlarının Koşullara Göre Ortalamaları ve Standart Sapmaları

	Hız	N	Kontrol	N
Düşük empati koşulu	3.45 (0.78)	66	3.34 (0.99)	41
Yüksek empati koşulu	3.38 (0.73)	55	3.51 (0.78)	56

Standart sapmalar parantez içinde verilmiştir.

Tablo 2.8: Duygudurum puanlarının koşullara göre 2 x 2 ANOVA sonuçları

Değişkenler	sd	F	P	n ²
Empati	(1,214)	0.21	0.65	.00
Hız	(1,214)	0.10	0.91	.00
Empati X Hız	(1,214)	1.23	0.26	.00

** $p < .001$ * $p < .05$

Empati manipülasyonunun ($F(1,214)=0.21$ $p>.05$), hızın ($F(1,214)=0.10$ $p>.05$) ve bunların ortak etkilerinin ($F(1,214)=1.23$ $p>.05$) yazım hızı üzerinde anlamlı bir etkisi yoktur.

2.4.4. Manipülasyon Sonrası Empatik Duyguların Ölçümü

Empati manipülasyonunun ardından, katılımcıların engelli kişiye yönelik empatik duygularını ölçmek için bazı sıfatlar (sempatik, merhametli, yumuşak kalpli, sıcak, sevecen, duygulu) kullanılmıştır ve katılımcılardan bu sıfatları odaklandıkları engelli kişiye göre 0'dan 10'a kadar 11'li likert tipi ölçek üzerinde değerlendirmeleri istenmiştir. Bu sıfatlar daha önce yapılan bazı araştırmalarda da kullanılmıştır (Batson vd. 1997). Veriler t testi ile analiz edilmiştir. Aşağıdaki tabloda sıfatların empati koşullarına göre puanları verilmiştir.

Tablo 2.9: Manipülasyon sonrası empatik duyguların ölçüm puanları

	Düşük Empati	Yüksek Empati	T (p)
Sempatik	6.14 (2.23)	5.54(2.68)	1.76 (.08)
Merhametli	7.25 (2.57)	7.63 (1.96)	-1.25 (.21)
Yumuşak kalpli	7.49 (2.20)	7.66 (1.89)	-.61 (.54)
Sıcak	7.01 (2.51)	7.44 (1.85)	-1.41 (.15)
Sevecen	6.94 (2.72)	7.17 (2.20)	-.67 (.50)
Duygulu	8.05 (2.17)	8.68 (1.67)	-2.39 (.01)*
Odaklanma	7.23 (1.99)	7.88 (1.90)	2.49 (.01)*

** $p < .001$ * $p < .05$

Bu bölümde sadece anlamlı sonuçlar rapor edilmiştir. Yüksek empati koşulunda olan katılımcılar (Ort.=8.68), düşük empati koşulunda olanlara göre (Ort.=8.05) engelli kişiyi daha duygulu bulduklarını rapor etmişlerdir ($t(216)=-2.39$ $p \leq .01$). Yüksek empati koşulunda olan katılımcılar (Ort.=7.88), düşük empati koşulunda olanlara göre (Ort.=7.23) engelli kişiye daha fazla odaklandıklarını rapor etmişlerdir ($t(216)=2.49$ $p \leq .01$).

2.4.5. Özgün Düşünce Sayısı

Özgün düşünce sayısı bu araştırmanın en temel değişkenidir. Özgün düşünce sayısı, benzer olan düşüncelerin elimine edilmesiyle hesaplanmıştır. Özgün düşünce sayısının koşullara göre farklı olup olmadığı 2 x 2 ANOVA deseni ile analiz edilmiştir.

Araştırmanın başlangıcında kullanılan empati ölçeğinden elde edilen puanlar ile özgün düşünce sayısı arasındaki ilişki incelenmiştir. Empatinin alt boyutlarından biri olan bilişsel empati ile özgün düşünce arasında .22 düzeyinde anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur ($p < .001$). Bu nedenle bilişsel empati covariate (ortak) değişken olarak analize dahil edilmiştir. Yapılan KOVARYANS analizine göre, bilişsel empatinin özgün düşünce sayısı üzerindeki etkisi anlamlı bulunmuştur ($F(1, 209) = 8.85$ $p < .01$). Başka bir deyişle, bilişsel empati puanı yüksek olan katılımcılar daha fazla özgün düşünce üretmişlerdir. Daha önce yapılan analize paralel olarak empatinin özgün düşünce sayısı üzerindeki etkisi anlamlı bulunmuştur ($F(1,209)=3.85$ $p \leq .05$). Araştırma bulgularına göre hızın özgün düşünce üzerindeki etkisi de anlamlı bulunmuştur ($F(1,209)=23.34$ $p < .01$). Bununla birlikte empati x hız ortak etkisi anlamlı değildir ($F(1,209)=0.35$ $p > .05$). İlgili sonuçlar Tablo 2.10 ve 2.11’de gösterilmiştir.

Tablo 2.10:Bilişsel Empatinin Özgün Düşüne Sayısına İlişkin Kovaryans Analizi

Değişkenler	sd	F	P	n ²
Bilişsel Empati	(1,209)	8.85**	.003	.04
Empati	(1,209)	3.85*	.05	.02
Hız	(1,209)	23.34**	.00	.10
Empati x Hız	(1,209)	0.35	.55	.00

** $p < .001$ * $p < .05$

Tablo 2.11: Özgün Düşünce Sayılarının Koşullara Göre Ortalamaları ve Standart Sapmaları

	Hız	N	Kontrol	N
Düşük empati koşulu	14.16 (5.17)	66	11.17 (5.64)	41
Yüksek empati koşulu	16.41 (5.65)	55	12.07 (5.20)	56

Standart sapmalar parantez içinde verilmiştir.

Empati manipülasyonunun özgün düşünce sayısı üzerindeki etkisi anlamlı bulunmuştur ($F(1,214) = 4.51$ $p \leq .01$).

Yüksek empati ve hız koşulunda olanlar (Ort.=16.41), düşük empati ve hız koşulunda olanlara (Ort.=14.16) göre daha fazla özgün düşünce üretmişlerdir. Hızın etkisi anlamlı bulunmuştur ($F(1,214)=24.49$ $p < .01$). Hız yönergesini alan katılımcılar (Ort.=15.29), kontrol koşulunda olanlara göre (Ort.=11.62) daha fazla özgün düşünce üretmişlerdir. Ancak bu değişkenlerin ortak etkilerinin ($F(1,214)=0.82$ $p > .05$) özgün düşünce sayısı üzerinde anlamlı bir etkisi yoktur. Sonuçlar Tablo 2.12’de verilmiştir.

Tablo 2.12: Özgün Düşünce Sayılarının Koşullara Göre 2x2 ANOVA Sonuçları

Değişkenler	Sd	F	P	η^2
Empati	(1,214)	4.51*	0.04	.02
Hız	(1,214)	24.49**	0.00	.10
Empati X Hız	(1,214)	0.82	0.36	.00

** $p < .001$ * $p < .05$

2.4.6. Esnek Düşünce Sayısı

Esnek düşünce sayısı, katılımcılar tarafından taranan kategori sayısı temel alınarak hesaplanmıştır. Başka bir deyişle, esnek düşünce sayısı bir katılımcının kaç tane özgün veya biricik kategori taradığına göre hesaplanmıştır. Araştırmadaki kategoriler şunlardır: Önyargı; yollar ve araçlar; çevre, park bina içi düzenleme; sportif alanlar; okul müfredatı (eğitimi program, işaret dili); sosyal faaliyetler; imkânlar (tekerlekli sandalye, iş güvencesi) ve diğer.

Katılımcıların “engelli bir kişinin yaşamını nasıl kolaylaştırırız?” sorusuna ilişkin ürettiği düşünceler söz konusu bu kategorilere göre sınıflandırılmıştır. Yargıcılar arasında güvenirlik (cronbach alfa) 0.99’dur. Örneğin; bir katılımcı toplamda 20

kategori taramış olabilir, ancak bu kategorilerin 10 tanesi benzerse bu 10 sayısı özgün kategori veya esnek düşünce sayısı olarak alınmıştır. Esnek düşünce sayısı farklı kategorilerde üretilen düşünce sayısı ile ilişkilidir. Örneğin, bir katılımcı düşüncelerini önyargı, ulaşım, yol, sosyal faaliyetlerden üretmiş olabilir. Diğer yandan bir başka katılımcı düşüncelerini sadece ulaşım ve yol kategorilerinden üretmiş olabilir. Birinci katılımcı ikinci katılımcıya göre daha esnek olabilir. Sonuçlar Tablo 2.13'te verilmiştir.

Tablo 2.13: Esnek Düşünce Sayılarının Koşullara Göre Ortalamaları ve Standart Sapmaları

	Hız	N	Kontrol	N
Düşük empati koşulu	4.65 (1.33)	66	4.14 (1.42)	41
Yüksek empati koşulu	4.74 (1.14)	55	4.80(1.53)	56

Standart sapmalar parantez içinde verilmiştir.

Düşük empati koşulunda hız yönergesi alanlar (Ort.=4.65), düşük empati koşulunda hız yönergesi almayanlara (Ort.=4.14) göre daha fazla esnek düşünce üretirken, yüksek empati koşulunda hız yönergesi alanlar (Ort.=4.74), kontrol koşuluna göre (Ort.=4.80) daha az esnek düşünce üretmektedirler. Hız yönergesi, düşük empati koşulunda esnek düşünce sayısını arttırmıştır.

Empati manipülasyonunun esnek düşünce sayısı üzerinde etkisi anlamlı bulunmuştur ($F(1,214)=4.04$ $p \leq .05$). Hızın ise etkisi anlamlı değildir ($F(1,214)=1.43$ $p > .05$). Empati ve hızın ortak etkisinin ($F(1,214)=2.27$ $p > .05$) esnek düşünce sayısı üzerinde bir etkisi yoktur. Sonuçlar Tablo 2.14'de verilmiştir.

Tablo 2.14: Esnek Düşünce Sayılarının Koşullara Göre 2 x 2 ANOVA Sonuçları

Değişkenler	sd	F	P	η^2
Empati	(1,214)	4.04*	.05	.02
Hız	(1,214)	1.43	.23	.00
Empati X Hız	(1,214)	2.27	.13	.01

** $p < .001$ * $p < .05$

Araştırmanın başlangıcında kullanılan empati ölçeğinden elde edilen puanlar ile esnek düşünce arasındaki ilişki incelenmiştir. Empatinin alt boyutlarından biri olan bilişsel empati ile esnek düşünce ile arasında .24 düzeyinde anlamlı bir ilişki vardır ($p < .000$). Bu nedenle bilişsel empati covariate (ortak) değişken olarak analize dahil

edilmiştir. Yapılan KOVARYANS analizine göre, bilişsel empatinin esnek düşünce sayısı üzerindeki etkisi anlamlı bulunmuştur ($F(1,209)=14.02$ $p<.01$). Başka bir deyişle, bilişsel empati puanı yüksek olanlar daha fazla esnek düşünce üretkenlerdir. Daha önce yapılan analize paralel olarak empatinin esnek düşünce sayısı üzerindeki etkisi anlamlı bulunmuştur ($F(1,209)=4.32$ $p<.05$). Hızın esnek düşünce üzerindeki etkisi de anlamlı değildir ($F(1,209)=0.94$ $p>.05$). Bununla birlikte empati x hız ortak etkisi anlamlı bulunmuştur ($F(1,209)=3.73$ $p\leq.05$). İlgili sonuçlar Tablo 2.15’de verilmiştir.

Tablo 2.15: Bilişsel Empatinin Esnek Düşüne Sayısına İlişkin KOVARYANS Analizi

Değişkenler	sd	F	P	n ²
Bilişsel Empati	(1,209)	14.02**	.000	.06
Empati	(1,209)	4.32*	.04	.02
Hız	(1,209)	0.94	.33	.00
Empati x Hız	(1,209)	3.73*	.05	.18

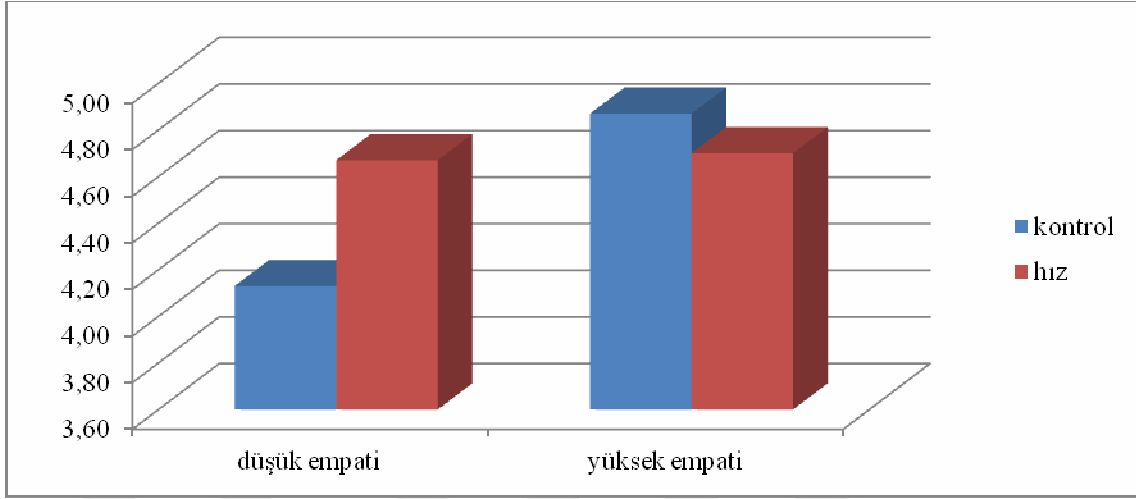
** $p < .001$ * $p < .05$

Tablo 2.16: Bilişsel Empati Bir Kovariate Olarak Alındığında Koşullara Göre Esnek Düşünce Sayıları

Empati	Hız	Ortalama	Std. Hata
Düşük	Kontrol	4.134 ^a	.208
	Hız	4.670 ^a	.166
Yüksek	Kontrol	4.874 ^a	.180
	Hız	4.696 ^a	.182

Düşük empati koşulunda hız yönergesi alan katılımcıların hız yönergesi almayan katılımcılara göre esneklik puanları daha yüksektir. Öte yandan, yüksek empati koşulunda hız yönergesi alan katılımcılar ile almayan katılımcılar arasında esneklik açısından anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Sonuçlar grafik 2.1’de verilmiştir.

Grafik 2. 1: Bilişsel Empati Bir Ortak Değişken Olarak Ele Alındığında Empati ve Hızın Esneklik Üzerindeki Etkisi

2.4.7. Derin Düşünce Sayısı

Derin düşünce sayısı, özgün düşünce sayısının özgün kategori sayısına bölümü ile elde edilmiştir. Bu ölçüm, bir katılımcının engelli bir kişinin yaşamının kolaylaştırmak için neler yapılabilir sorusuna ilişkin ürettiği düşüncelerden ne kadar derin bir şekilde düşünce ürettiğini işaret etmektedir. Örneğin, bir katılımcı yol konusunda toplam 11 düşünce üretmiş olabilir. Öte yandan diğer bir katılımcı bu kategoride 3 düşünce üretmiş olabilir. İkinci katılımcının derin düşünce sayısı birinci katılımcıya göre daha düşüktür. Düşük empati hız koşulunda olanlar (Ort.=3.25) kontrol koşuluna göre (Ort.=2.69) daha fazla esnek düşünce üretmişlerdir. Yüksek empati hız koşulunda olanlar (Ort.=3.52), kontrol koşuluna göre (Ort.=2.50) daha fazla esnek düşünce üretmişlerdir Katılımcıların koşullara göre ürettikleri derin düşünce sayıları Tablo 2.17’de verilmiştir.

Tablo 2.17: Derin Düşünce Sayılarının Koşullara Göre Ortalamaları ve Standart Sapmaları

	Hız	N	Kontrol	N
Düşük empati koşulu	3.25 (1.47)	66	2.69 (.75)	41
Yüksek empati koşulu	3.52 (1.02)	55	2.50 (.69)	56

Standart sapmalar parantez içinde verilmiştir.

Hızın derin düşünce üzerindeki etkisi anlamlı bulunmuştur ($F(1,214)=28.63$, $p<.001$). Hız koşulunda olan katılımcılar ($Ort.=3.38$), kontrol koşulunda olan katılımcılara göre ($Ort.=2.58$) daha fazla esnek düşünce üretmişlerdir. Empati manipülasyonunun ($F(1,214)=.06$ $p>.05$). ve empati x hız ortak etkisi ($F(1,214)=2.39$ $p>.05$) anlamlı değildir. İlgili sonuçlar Tablo 2.18’de verilmiştir.

Tablo 2.18: Derin Düşünce Sayılarının Koşullara Göre 2 x 2 ANOVA Sonuçları

Değişkenler	sd	F	P	η^2
Empati	(1,214)	.06	.79	.00
Hız	(1,214)	28.63**	.00	.11
Empati X Hız	(1,214)	2.39	.12	.01

** $p < .001$ * $p < .05$

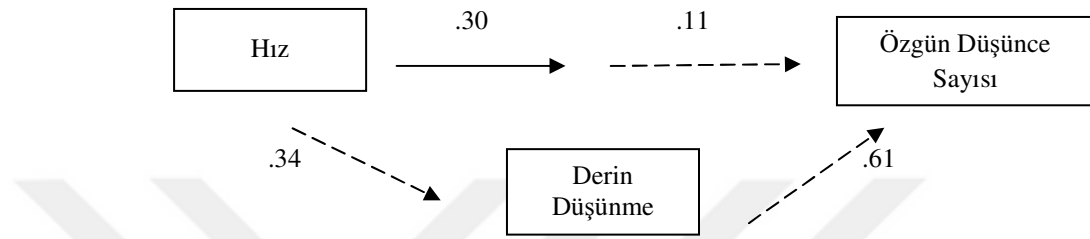
2.4.8. Değişkenler Arası Korelasyonel İlişkiler ve Aracılık Analizi

Hız ile özgün ve derin düşünce sayıları arasında anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Bağımlı değişken ile bağımsız değişken, bağımlı değişken ile aracı değişken ve aracı değişken ile bağımsız değişken arasındaki ilişkiler anlamlı olduğu için aracılık testleri yapılmıştır (Baron ve Kenny, 1986). Aracılık analizi için dört ölçüt esas alınmıştır. Birincisi, bağımsız değişken (hız) ile bağımlı değişken (özgün düşünce sayısı) arasında ilişki anlamlı olmalıdır. İkinci olarak, bağımsız değişken (hız) ile aracı değişken (derin düşünce sayısı) arasında ilişki anlamlı olmalıdır. Üçüncü olarak aracı değişken ile bağımlı değişken (özgün düşünce sayısı) arasında ilişki anlamlı olmalıdır. Dördüncü olarak aracı değişken denkleme girdiğinde bağımsız değişken (hız) ile bağımlı değişken (özgün düşünce sayısı) arasında ilişki anlamlı ölçüde düşmeli (kısmi aracılık ilişkisi) veya ilişki anlamsız (tam aracılık ilişkisi) olmalıdır. Bu araştırmada aşağıda sözü edilen aracılık durumları bu kriterler esas alınarak yapılmıştır. Aracı değişken eşitliğe eklendiğinde bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasında ilişkinin düşmesinin ne derece anlamlı bir düşüş olduğu Sobel test ile analiz edilmiştir. Bu test için bağımsız değişken ile aracı değişken arasında standart olmayan beta katsayısı (a) ile standart hata (as) hesaplanmıştır. Daha sonra bağımlı değişken ile aracı değişken arasında standart olmayan beta katsayısı (b) ile standart hata (bs) hesaplanmıştır. Bu katsayılar ile sobel test quantpsy.org/sobel/sobel.htm sitesinde söz konusu parametreler denkleme eklenerek hesaplanmıştır.

Tablo 2.19:Değişkenlerarası Korelasyon Katsayıları

	Empati	Hız
Özgün düşünce	.10	.30**
Esnek düşünce	.11*	.06
Derin düşünce	-.01	.34**

** $p < .001$ * $p < .05$

Şekil 2.1: Hız ve Özgün Düşünce Sayısı Arasında Derin Düşünmenin Aracılık Testi

Hız ile özgün düşünce sayısı arasında başlangıçta var olan ilişki ($\beta=.30$), derinlik modele eklendiğinde anlamlı olarak $\beta=.11$ 'e düşmektedir. Bu düşme anlamlı bulunmuştur (Sobel $Z=-4.82$, $p=.000$). Bu analize göre; hız ile özgün düşünce sayısı arasındaki ilişkiye derin düşünce kısmi aracılık etmektedir. İlgili sonuçlar Tablo 2.20'da verilmiştir.

Tablo 2.20: Derin Düşünmenin Hız ve Özgün Düşünce Arasındaki Aracı Rolü

Model	Standart olmayan katsayılar		Standart katsayılar	t	P
	B	Std. Hata	Beta		
1 (Sabit)	8.191	1.211		6.762	.000
Hız	3.499	.742	.306	4.716	.000
2 (Sabit)	3.115	1.124		2.770	.006
Hız	1.239	.655	.108	1.892	.060
Derin düşünme	2.840	.284	.572	9.998	.000

2.4.9. Algı Ölçeği Puanları

Bu başlıkta sadece anlamlı sonuçlar rapor edilmiştir. Empati manipülasyonunun, katılımcıların düşünce üretirken kendilerini ne kadar rahat hissettikleri üzerindeki etkisi anlamlı bulunmuştur ($F(1,94)=7.21$ $p=.01$ $\eta^2=.06$). Buna göre yüksek empati

koşulundaki katılımcılar (Ort.=7.21) düşük empati koşulundaki katılımcılara (ort.=6.76) göre daha rahat olduklarını bildirmişlerdir.

Empatinin algılanan düşünce sayısı üzerindeki etkisi anlamlı bulunmuştur ($F(1, 214)=6.05$ $p<.01$). Yüksek empati koşulunda olanlar (Ort.=5.82) düşük empati koşulunda olanlara göre (Ort. = 5.04) daha fazla düşünce ürettiklerini rapor etmişlerdir. Hızın etkisi de anlamlı bulunmuştur ($F(1,214)=20.83$ $p<.000$). Hız yönergesi alan katılımcılar (Ort.=6.15) kontrol koşuluna (Ort.=4.71) göre daha fazla düşünce ürettiklerini rapor etmişlerdir.

Hızın düşüncelerin kalitesi üzerindeki etkisi anlamlı bulunmuştur ($F(1, 214)=20.91$ $p<.000$). Hız yönergesi alan katılımcılar (Ort.=6.67) kontrol koşuluna (Ort.= 5.31) göre daha kaliteli düşünce ürettiklerini rapor etmişlerdir. Empati ve hızın ortak etkisi anlamlı bulunmuştur ($F(1,214)=5.09$ $p<.05$). Bu ortak etki düşük empati koşulunda bulunan ve hız yönergesi alan katılımcıların diğer koşullara göre daha fazla kaliteli düşünce ürettiklerini göstermektedir.

Hızın problemden hoşlanma üzerindeki etkisi anlamlı bulunmuştur ($F(1,214)=5.23$ $p<.01$). Hız koşulunda olan katılımcılar (Ort.=7.70) kontrol koşulunda olan katılımcılara (Ort.= 6.95) göre problemden daha fazla hoşlandıklarını bildirmişlerdir.

Hızın iyi olma üzerindeki etkisi anlamlı bulunmuştur ($F(1, 214)= 20.35$ $p<.000$). Hız koşulunda olan katılımcılar (Ort.=6.37) kontrol koşulunda olan katılımcılara (Ort.=5.00) göre problemin daha iyi olduğunu bildirmişlerdir. Empati ve hızın ortak etkisi de anlamlı bulunmuştur ($F(1, 214)=9.27$ $p<.001$). Bu ortak etki, düşük empati koşulunda bulunan ve hız yönergesi alan katılımcıların diğer koşullara göre daha fazla kaliteli düşünce ürettiklerini göstermektedir.

Empatinin, hızın ve empati x hızın etkisinin problemi ilginç görme üzerindeki etkileri anlamlı değildir. Sırasıyla ($F(1,214)=.26$ $p>.05$), ($F(1,214)=2.09$ $p>.05$), ($F(1,214)=.71$ $p>.05$).

Empatinin rahat hissetme üzerindeki etkisi anlamlı bulunmuştur ($F(1,214)=5.98$ $p<.05$). Yüksek empati koşulunda olan katılımcılar (Ort.=7.21) düşük empati koşulunda olan katılımcılara (Ort.=6.76) göre kendilerini daha rahat hissettiklerini rapor etmişlerdir. Hızın rahat hissetme üzerindeki etkisi de anlamlı bulunmuştur ($F(1,214)=20.15$ $p<.000$). Hız koşulunda olan katılımcılar (Ort.=7.57) kontrol koşulunda olan katılımcılara (Ort.=6.27) göre kendilerini daha rahat hissettiklerini bildirmişlerdir. Empati ve hızın ortak etkisi de anlamlı bulunmuştur ($F(1,214)=19.04$ $p<.00$). Bu ortak etki, düşük empati koşulunda bulunan ve hız yönergesi alan katılımcıların diğer koşullara göre daha fazla kaliteli düşünce ürettiklerini göstermektedir.

Empatinin kaygılı hissetme üzerindeki etkisi anlamlı bulunmuştur ($F(1,214)=10.75$ $p<.05$). Yüksek empati koşulunda olan katılımcılar (Ort.=3.75) düşük empati koşulunda olan katılımcılara (Ort.=4.81) göre kendilerini daha az kaygılı hissettiklerini rapor etmişlerdir. Empati ve hızın ortak etkisi de anlamlı bulunmuştur ($F(1,214)=7.74$ $p<.05$). Bu ortak etki, düşük empati koşulunda bulunan ve hız yönergesi almayan katılımcıların diğer koşullara göre daha fazla kaygılı hissettiklerini göstermektedir.

Tablo 2.21: Algı Ölçümleri

	Empati		Hız	
	Yüksek Empati	Düşük Empati	Hız	Kontrol
Düşünce Sayısı	5.82 (2.38)	5.04 (2.50)	6.15 (2.27)	4.71 (2.47)
Düşünce Kalitesi	6.07(2.21)	5.91 (2.31)	6.67 (2.09)	5.31 (2.26)
Hoşlanma	7.31 (2.45)	7.34 (2.36)	7.70 (1.97)	6.95 (2.80)
İyi bulma	5.74(2.43)	5.76 (2.42)	6.37 (2.40)	5.00 (2.25)
İlginç bulma	6.33 (2.60)	6.19 (2.18)	6.47 (2.49)	6.01 (2.27)
Çaba gösterme	7.08 (2.11)	7.21 (1.87)	7.34 (2.14)	6.89 (1.76)
Rahat hissetme	7.21 (2.33)	6.76 (2.66)	7.57 (2.58)	6.27 (2.59)
Kaygılı hissetme	3.75 (2.85)	4.81 (2.84)	4.04 (3.07)	4.55 (2.64)

Standart sapmalar parantez içinde verilmiştir.

Katılımcılara uygulanan temel empati ölçeğinin alt boyutlarından biri olan bilişsel empatinin özgün düşünce ve esnek düşünce sayılarıyla korelasyonu anlamlı bulunmuştur. Tablo 2.22’de ilgili sonuçlar verilmiştir.

Tablo 2.22: Bilişsel ve Duygusal Empati Puanlarının Özgün Düşünce, Esnek Düşünce ve Derin Düşünce Sayısıyla Korelasyonu

	Özgün Düşünce Sayısı (Yaratıcılık)		Esnek Düşünce Sayısı		Derin Düşünce Sayısı	
	r	p	r	p	r	p
Bilişsel Empati	.218**	.001	.241**	.000	.029	.67
Duygusal Empati	.049	.47	.134	.06	-.082	.23

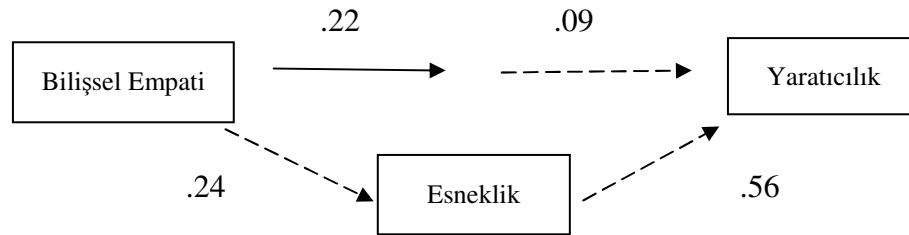
Tablodan da görüldüğü gibi bilişsel empati ile özgün düşünce ve esnek düşünce arasındaki ilişkiler anlamlı olduğundan dolayı Baron ve Kenny'nin (1986) dört kriterine uygun olarak aracılık testleri yapılmıştır. Yapılan analizler sonucu Tablo 2.23'te verilmiştir.

Tablo 2.23: Empati ile Özgün Düşünce ve Esnek Düşünce Arasındaki İlişkiler

Model		Katsayılar (Özgün Düşünce Sayısı)				t	p
		Standart olmayan katsayılar		Standart katsayılar			
		B	Std. Hata	Beta			
1	(Sabit)	6.091	2.340			2.603	.010
	Bilişsel empati	.209	.064	.218		3.251	.001
2	(Sabit)	.091	2.063			.044	.965
	Bilişsel empati	.082	.056	.086		1.476	.142
	Esneklik	2.282	.241	.550		9.483	.000

a. Bağımlı Değişken: Özgün Düşünce Sayısı

Başlangıçta bilişsel empati ile özgün düşünce sayısı (yaratıcılık) arasındaki ilişki .22 iken, esneklik denkleme eklendiğinde bu ilişki .09'a düşmektedir. Yapılan sobel test bu düşüşün anlamlı olduğunu göstermektedir (sobel test $z=3.50$ $p<.0005$). Bu durum esnekliğin bilişsel empati ile yaratıcılık arasında tam bir aracı değişken olduğuna işaret etmektedir. Sonuçlar şekil 2.2'de verilmiştir.

Şekil 2.2: Bilişsel Empati ve Yaratıcılık Arasında Esnekliğin Aracılık Rolü

2.5. Tartışma

Bu araştırmanın en önemli sonuçlarından biri empati manipülasyonunun özgün düşünce sayısı üzerinde etkisinin anlamlı olmasıdır. Engelli bir bireyle yüksek empati kuran katılımcılar, düşük veya objektif olarak empati kuran katılımcılara göre daha fazla özgün düşünce üretmektedir. Algı ölçümleri, yüksek empati koşulunda olan katılımcıların engelli kişiye daha fazla odaklandıklarını, engelli kişiye karşı daha duygulu olduklarını ve düşünce üretimi sırasında kendilerini daha rahat hissettiklerini göstermiştir.

Bu çalışmada empatinin esnek ve derin düşünce üzerindeki etkisi anlamlı bulunamamıştır. Başka bir deyişle, esnekliğin ve derin düşüncenin empati ile yaratıcılık (özgün düşünce sayısı) arasında aracı bir rolü bulunmamaktadır. Araştırmanın bir diğer önemli sonucuna göre, kişilik olarak bilişsel empatisi yüksek olan katılımcılar daha fazla özgün düşünce üretmişlerdir. Ayrıca bu katılımcılar daha esnek düşünceler üretmektedir. Bilişsel empati bir ortak değişken olarak analize alındığında empati ile hız arasında ortak bir etki ortaya çıkmaktadır. Bu ortak etki esneklik üzerinde gözlenmektedir. Benzer bir şekilde Yang ve Yang (2016) tarafından yapılan çalışmada da bilişsel empatisi yüksek olan katılımcıların özgün düşünce (yaratıcılık) sayılarının fazla olduğunu göstermiştir. Bu çalışmada ayrıca bilişsel empati, esneklik ve özgün düşünce (yaratıcılık) arasında anlamlı ilişkiler olmasından dolayı aracılık analizi yapılmış ve bu analiz sonucunda bilişsel empati ile yaratıcılık arasındaki ilişkiye esnekliğin tam bir aracı rol oynadığı ortaya çıkmıştır. Başka bir deyişle, kronik olarak getirilen bilişsel empati, bireylerde esnek düşünmeyi arttırmakta ve bu yolla yaratıcılık artmaktadır. Bilişsel empati ile yaratıcılık arasında esnekliğin tam bir aracı rolü olduğunun bu çalışmada ortaya konması araştırmanın özgün katkılarından biridir.

Yang ve Yang (2016) tarafından yapılan çalışmanın sonuçları ile bu çalışmanın sonuçları benzerlik göstermektedir. Yang ve Yang (2016) tarafından yapılan çalışma, empatinin yaratıcılığı olumlu etkilediğini, ancak esnekliği arttırmadığını göstermiştir. Çalışmada katılımcıların kronik olarak getirdiği empatinin

de yaratıcılığı olumlu olarak etkilediği bulunmuştur. Ayrıca kararlılık sempati ile yaratıcılık arasında kısmi bir aracı değişken olarak rol oynamaktadır.

Bu tezde ise empati ile yaratıcılık arasında esnekliğin ve kararlılığın aracı bir etkisi bulunamamıştır. Bu durum, araştırmada verilen konudan kaynaklı olabilir. Bu araştırmada engelli bir kişinin duygularına ve düşüncelerine odaklanılması istenmiş, engelli bireyle empati kurdurulmaya çalışılmıştır. Yang ve Yang (2016)'ın çalışmasında ise katılımcılara yaşlı bir bireylerin yoksulluk, açlık, hastalık, sağlıksızlık gibi iyi durumda olmadığını resmeden 33 adet resim gösterilmiştir. Katılımcılardan, resimlerdeki yaşlı bireylerin ihtiyaçlarına, duygudurumlarına (pozitif, nötr ve negatif) ve kırılganlıklarına odaklanmaları ve bunları derecelendirmeleri istenmiştir. Yang ve Yang (2016) yaşlı bireylerin ihtiyaçlarına, duygudurumlarına ve kırılganlıklarına odaklanmanın sempatiyi arttırdığını bulmuştur. Araştırmada yaratıcılık, çöp poşetinin farklı kullanımlarının hesaplanmasıyla değerlendirilmiştir. Bu tezde ise yaratıcılık, engelli bir kişinin yaşamının nasıl kolaylaştırılacağına dair düşüncelerin değerlendirilmesine dayanmaktadır.

Bu araştırmanın diğer önemli sonuçlarından biri, hız manipülasyonunun özgün ve derin düşünce sayısı üzerinde etkisinin olmasıdır. Hız koşulunun kontrol koşuluna göre performansı %40 arttırdığı bulunmuştur. Ancak bu araştırmada hızın esnekliği arttırdığına dair bir bulgu bulunamamıştır. Bu durum, araştırmada kullanılan beyin fırtınası probleminin doğasından kaynaklanabilir. Bu araştırmada katılımcılar, engelli bir bireyin yaşamını kolaylaştıracak düşünceler üretmişlerdir. Bu tür bir problem durumu, kendi başına düşünce üretme motivasyonunu arttırabilir. Algı ölçümlerine dayalı analizler bu yönde bulgulara işaret etmektedir. Örneğin, hız koşulunda olan katılımcılar problemden daha fazla hoşlandıklarını ve daha iyi performans gösterdiklerini rapor etmektedirler. Bu algıyla tutarlı olarak hız koşulunda olan katılımcılar, kontrol koşulunda olanlara göre daha fazla derin düşünce üretmişlerdir. Ayrıca, derin düşünme hız ile yaratıcılık arasında aracı bir rol oynamaktadır. Bu bulgu, çift yönlü yaratıcılık modelini destekler niteliktedir (Nijstad vd. 2010). Bu modele göre yaratıcılık için önemli yollardan bir tanesi derin düşünme veya sebatlıktır. Bu yol daha çok bir bireyin düşünce üretme motivasyonuna işaret etmektedir. Ortaya çıkan sonuç bir

ölçüde problemin doğasından da kaynaklanabilir. Daha önce de belirtildiği gibi problemde hoşlanmak derin düşünme motivasyonunu arttırabilir. Gelecek araştırmalarda farklı problemler kullanıldığı zaman söz konusu değişkenlerin aracı rollerinin anlamlılığı artabilir veya ortadan kalkabilir. Örneğin, Coşkun ve Göçmen (2015) tarafında yapılan bir araştırmada hız koşulunun esnekliği ve derin düşünceyi bu yolla da yaratıcılığı arttırdığı bulunmuştur. Söz konusu çalışmada beyin fırtınası problemi olarak üniversiteyi geliştirme problemi kullanılmıştır. Üniversite geliştirme problemi hem problemin içeriğinde kategorilerin olması (kampüs, sınıf, barınma, sportif faaliyetler, vb.) hem de öğrencileri ilgilendiren bir konu olmasından dolayı yaratıcılığa giden iki yol olan esneklik (bilişsel) ve sebatlığı (motivasyonel) aktive etmiş olabilir. Öte yandan, engelli bir bireyin yaşadığı zorluklara maruz kalan katılımcılar, engelli bireylerin engellerini ortadan kaldırmak için daha fazla motive olmuş olabilir. Bu baskın güdü esnek düşünmeyi azaltmış olabilir. Bunun yanı sıra engelli bir bireyin karşılaştığı zorluklar ile ilgili saptanan kategorisi sayısı (sekiz) az iken, üniversite probleminin kategorisi daha fazladır (yirmi tane). Örneğin; ulaşım, kampüs, öğrenci yaşamı, sosyal aktiviteler, sınıflar/derslikler, binalar, yönetmelikler/ kanunlar, öğretim üyeleri, sportif faaliyetler, barınma/ yurt, yemekler, kütüphane, vb.

Bu araştırmada değişkenler arasında ortak etki bulunamamıştır. Bu anlamda araştırmanın hipotezi desteklenmemiştir. Özellikle yüksek empati ve hız koşulunda olan katılımcıların diğer koşullara göre daha yüksek performans göstermesi sağduyuya uygun bir beklentidir. Bu durum empatinin ve hızın farklı yapıda değişkenler olduğuna işaret etmektedir. Bunun kanıtı olarak yaratıcılık süreçlerinin farklı olması gösterilebilir. Hız yönergesi yaratıcılığı derin düşünme yoluyla etkilemektedir. Ancak empati yaratıcılığı doğrudan etkilemektedir. Empati ile yaratıcılık arasında ne esnek düşünce ne de derin düşünme aracı bir rol oynamamaktadır. Ortak etkinin ortaya çıkmamasının bir nedeni beyin fırtınası görevi olabilir. Daha öncede belirtildiği gibi, engelli bir insanın yaşamını kolaylaştırma beyin fırtınasında üniversite probleminden veya çöp poşeti kullanımından daha farklı bir yapıda bir problemidir. Gelecek araştırmalarda farklı problemler kullanılarak hız ve empati arasındaki ortak etkinin varlığı test edilebilir.

Bu araştırmanın ilginç sonuçlarından biri ise bilişsel empati bir ortak değişken olarak denkleme alındığında empati ile hız arasında esneklik açısından ortak etkinin söz konusu olmasıdır. Bu ortak etki, hız yönergesi alanların almayan katılımcılara göre daha esnek olma durumunun, empati düşük iken söz konusu olduğunu göstermektedir. Öte yandan, empati yüksek olduğunda hız yönergesi alanlar ile almayanlar arasında bir fark bulunamamıştır. Ayrıca, hızın ve empatinin derin düşünme üzerinde ortak etkisi bulunmamaktadır. Daha öncede belirtildiği gibi bu durum problemin yapısından kaynaklanabilir.

III. BÖLÜM

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

3.1. Sınırlılıklar

Bu araştırmada manipölasyon sonrası verilen sıfatlarda önemli oranda farklılıklar gözlenmemiştir. Bu durum engelli bir bireyin güçlü bir değişken olmasından kaynaklanmaktadır. Bu araştırmada engelli bir birey kullanılırken Batson ve arkadaşlarının yaptığı araştırmada engeli bulunmayan bir birey kullanılmıştır. Bu durum gelecek araştırmalarda test edilmesi gereken bir durumdur

3.2. Doğurgular

Bu araştırma bulgularının eğitimde, tasarımda, terapide ve örgütlerde, birtakım doğurguları bulunmaktadır. Eğitim açısından ele alındığında, esnek ve yaratıcı düşüncelerin ortaya çıkması ve öğrencilerin verilen konular ile ihtiyaç içindeki bireylerle empati kurmaları için ortamlar öğretmen tarafından sağlanabilir. Bu amaçla öğretmen sınıfa öğrencilerin empati kuracakları örnekler (engelli, yaşlı, yoksul, hasta, vb.) sunabilir ve öğrencilere örnekler hakkında ön bilgilendirmeler yapabilir. Ön bilgilendirme için yazılı veya görsel materyaller kullanabilir. Ardından öğrencilerin konu ile ilgili olarak duygu ve düşüncelerini yazmalarını isteyebilir. Daha sonra öğrencilerin konu ile ilgili çözüm bulmaları için beyin fırtınası oturumları düzenleyebilir. Buna ek olarak öğrencilere beyin fırtınası sırasında hızlı olma yönergesi vererek daha yaratıcı düşüncelerin ortaya çıkmasını hızlandırabilir.

Tasarım çalışmalarında ise tasarım yapılacak konu ile ilgili tasarım öncesinde empati kurma alıştırmaları planlanabilir. Birçok tasarım empati kurulmadığı için seyircileri tarafından orijinal ve kullanışlı bulunmamaktadır. Tasarımcının hem konuya hem de ürünü kullanacak kişilere empati özellikle bilişsel empati kurması esnek tasarımların ortaya çıkmasını sağlayabilir. Bilişsel empati kurmayı kolaylaştırmak için konu ve birey hakkında ön bilgilendirmeler yapılması yararlı olabilir.

Terapi ortamlarında terapist, danışanına iletişim sorunlarında karşı tarafla empati kurması için yardımcı olabilir. Ayrıca terapi sırasında bazı konuların aydınlatılması için danışanın da hızlı düşünmesini ve aklına gelen şeyleri hızlıca ifade etmesini sağlayacak oturumlar düzenleyebilir.

Örgütlerde ise performansı artırma ve geliştirme toplantılarında çalışanlara iş alanlarıyla ilgili konularda empati kurmalarını sağlayacak yönergeler, lider/ yönetici tarafından verilebilir. Ayrıca liderin empatik olması birtakım iletişim problemlerinin çözümünde fayda sağlayabilir. Empatik yönergeler verilmesi ve empatinin oluşturulması çatışmaların daha esnek bir şekilde çözümlenmesini sağlayabilir. Bu durum sonuç olarak performansa olumlu katkıda bulunabilir. Ayrıca çalışanların üstlerini anlaması veya üstlerin çalışanlarını anlaması için birbirlerinin yerine empati kurmaları sağlanabilir. Liderler toplantılarda esnek düşüncelerini ortaya çıkarabilmek için çalışanlarına olabildiğince hızlı olmaları gerektiği yönergelerini verebilir..

3.3. Öneriler

Bu çalışmada empati ile hızın beyin fırtınasında yaratıcılığa etkisi incelenmiştir. Ancak problem olarak engelli bireyin yaşamını kolaylaştırma konusu tercih edilmiştir. Gelecek araştırmalarda farklı konular seçilmelidir. Böylece empati ve hızın farklı konularda (hasta bireyler, yoksul bireyler, sağlıklı bireyler, vb.) etkisinin olup olmadığı tespit edilmelidir. Bu araştırmada empati kuran bireylerin duygu ve düşünceleri yazılı olarak alınmıştır. Buna ek olarak beyin görüntüleme ile empati ve hızın beyinde oluşturduğu dalgalar ve frekanslar incelenebilir. Ayrıca nabız atışları gibi

fizyolojik ölçümlerde konunun açıklanmasına katkı sağlayabilir. Bu araştırmada engelli bireyin kimliği saklı tutulmuştur. Engelli bir bireyin iç grup (biz) veya dış grup üyesi (öteki) olması durumu incelenmelidir. Bunun yanı sıra engelli bir bireyin kimliği daha açık hale getirilebilir. Engelli bir bireyin yaşadığı güçlükler, yine kendisi tarafından anlatılması sağlanabilir. Ya da engelli bireyin yaşadığı durumlar hakkında video gösterimi yapılabilir.

KAYNAKLAR

- Akkoyun, Füsün (1987). “Empatik Eğilim ve Ahlaki Yargı”. *Psikoloji Dergisi* 6 (21): 91-97.
- Alver, Birol (2005). “Psikolojik Danışma ve Rehberlik Eğitimi Alan Öğrencilerin Empatik Beceri ve Karar Verme Stratejilerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi”. *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi* 14: 19-34
- Barrett, K.Caplovitz (1995). “A Functionalist Approach to Shame and Guilt”. In *Self Conscious Emotions*, ed. JP Tangney, KW Fischer, pp. 25–63. New York: Guilfor
- Batson, C. Daniel vd. (1997). “Is Empathy-Induced Helping Due to Self–Other Merging?”. *Journal of Personality and Social Psychology* 73(3): 495-509.
- Bozkurt, Tülay (2014). “Empati Kuramları ve Uygulamaları”. *Empati Kuramdan Uygulamaya*. Ed. A. Turpoğlu Çelik. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi. 17-42.
- Canbulat, Tuncay vd. (2015). “Sınıf Öğretmeni Adaylarında Empatik Eğilim Düzeyi ve Geleceğe Dönük Beklenti (The Level of Hopelessness And Empathic Tendency of a Group of Class Teacher Candidates)”. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(2): 651-665.
- Camacho, L. M. ve Paulus, P. B. (1995). “The role of social anxiousness in group brainstorming”. *Journal of Personality and Social Psychology* 68: 1071-1080.
- Coşkun H. (2005). “Beyin Fırtınasında Sosyal Kimlik Değişiminin Üretkenlik Üzerine Etkisi”. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 22 (1): 79-94.

- Coşkun, Hamit ve Göçmen, Öznur (2015). "Individual Brainstorming Performance as a Function of Velocity and the Provision of High Standard". *Poster presentation in 14th European Congress of Psychology*. Milano: İtaly.
- Coşkun, Hamit vd. (2000). "Cognitive Stimulation and Problem Presentation in Idea Generating Groups". *Groups Dynamics: Theory, Research and Practice* 4: 307-329.
- Coşkun, Hamit (2009). "Beyin fırtınası sürecinde çağrışım alıştırmalarının düşünce üretimine etkisi". *Türk Psikoloji Dergisi* 24 (64): 34-44.
- Çelikkaleli, Öner vd. (2015). "Öğretmenlerin Empatik Eğilimi ve İstenmeyen Öğrenci Davranışları Arasındaki İlişki: Öğretmenlerin Kişilerarası Yetkiliğinin Rolü". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 1(33):61-88.
- Çankaya, Gamze (2014). *Çocukların Oynadıkları Oyunlara Göre Empati Ve Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Davis, H. Mark vd. (1991). "Stability and Change in Adolescent Self-Consciousness and Empathy". *Journal of Research in Personality* 25(1): 70-87.
- Diehl, Michael vd. (1987). "Productivity Loss in Brainstorming Groups: Toward the Solution of a Riddle". *Journal of Personality and Social Psychology* 53 (3): 497-509.
- Dökmen, Üstün (1987). "Empati Kurma Becerisi İle Sosyometrik Statü Arasındaki İlişki". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 20: 183-207.
- Dökmen, Üstün (2001). *Sosyometri ve Psikodrama*. İstanbul: Sistem Yayınları.
- Dökmen, Üstün (2008). *İletişim Çatışmaları ve Empati*. İstanbul: Remzi Kitabevi

- Duru, Erdiñç (2000). *Öğretmen Adaylarında Kişi-Durum Yaklaşımı Bağlamında Yardım Etme Davranışı Eğilimi, Empati Ve Düşünme Stilleri İlişkisi Ve Bu Değişkenlerin Bazı Psikososyal Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Durakoğlu, Abdullah vd. (2010). "Lise Öğrencilerinin Empatik Eğilim Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi". *E-Journal of New World Sciences Academy Humanities* 5 (3): 354-364.
- Eisenberg, N. ve Strayer J. (1987). "Critical Issues in the Study of Empathy Empathy and its Development". *Cambridge studies in social and emotional development*. Ed. N. Eisenberg and J. Strayer. New York: Cambridge University Press. 3-13
- Eisenberg, N. Zho, Q. Koller, S. (2001). "Brazilian Adolescents' Prosocial Moral Judgment and Behavior: Relations to Sympathy Perspective Taking, Gender Role Orientations, and Demographic Characteristics". *Child development* 72(20): 518-534.
- Ercoskun, M. Hanifi (2005). *Sınıf Öğretmenliği Öğrencilerinin Empatik Becerilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Filiz, Adem (2009). *Farklı Lise Türlerindeki Öğrencilerin Empatik Eğilimleri ve Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Gallupe, R.B., Bastianutti, L.M., ve Cooper, W. H. (1991). "Unblocking brainstorming". *Journal of Applied Psychology* 76: 137-142.
- Geçtan, Engin. (2004). *Psikanaliz ve Sonrası*. İstanbul: Metis.

- Göçmen, Ö., Yüksel, M., Coşkun, H. ve Gültepe B. (2014). “Hızlı Olma Yönergesinin Beyin Fırtınasında Yaratıcılığa Etkisi”. *18. Ulusal Psikoloji Kongresi*, İtalya: Milano.
- Guttman, A. Herta vd. (2000). “Empathy in Families of Women with Borderline Personality Disorder, Anorexia Nervosa, and A Control Group”. *Family Process* 39(3): 345–358.
- Hasta, Derya vd. (2011). “Saldırganlık: Kişilerarası İlişki Tarzları Ve Empati Açısından Bir İnceleme”. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4(1): 64-104.
- Hoffman, M.L. (1978). “Empathy: Its development and prosocial implications. In: Nebraska symposium on motivation”. *Social cognitive development*, ed. J. H. E. Howe & C. B. Keasey. University of Nebraska Press.
- Hoffman, M.L. (2000). *Empathy and moral development: Implications for caring and Justice*. Cambridge: Cambridge University Press. Elektronik kitap
- İlgar, M. Zeki vd. (2014). “Empatinin Psikolojik Danışma Sürecinde Motivasyonel Bir Güç Olarak Kullanılması: Kuramsal Bir Bakış”. *İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 4: 51-74
- Karau, S.J. & Williams, K.D. (1993). “Social Loafing: A Meta-Analytic Review and Theoretical Integration”, *Journal of Personality and Social Psychology*, 65(4): 681-706.
- Karataş, Zeynep (2012). “Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Empatik Becerileri Ve Benlik Saygısı Düzeylerinin İncelenmesi”. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 1 (23): 97-114

- Karakuş, F., & Tümkaya, S. (2015). "Sınıf Öğretmenlerinin Empatik Beceri Düzeylerinin Sosyo-Demografik Değişkenlere Ve Tercih Ettikleri Disiplin Türlerine Göre İncelenmesi". *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi* 5(4), 397-
- Kerr, N.L. & Bruun, S.E. (1983). "Dispensability Of Member Effort And Group Motivation Losses: Free-Rider Effects". *Journal of Personality and Social Psychology* 44: 78-94.
- Koç, Mustafa (2016). "Demografik Özellikler ile Empatik Eğilim Arasındaki İlişki: Yetişkinler Üzerine Ampirik Bir Araştırma". *Iğdır University Journal of Social Sciences* 9: 25-47.
- Körükçü, Özlem vd. (2015). "Okul Öncesi Eğitimi Öğretmenliği Öğrencilerinin Benlik Saygısı Ve Empatik Becerileri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi". *Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi* 23(4):1661-1674.
- Magalhaes, E., Costa, P., & Costa, M. J. (2012). "Empathy of Medical Students and Personality: Evidence From the Five-Factor Model". *Medical teacher*, 34(10) : 807-812.
- Mehrabian, A., Epstein, N.A. (1972), "A Measure of Emotional Empathy". *Journal of Personality* 40: 525-543.
- Minet de Wied, Susan J.T. Branje, and Wim H.J. Meeus 2007). "Empathy And Conflict Resolution In Friendship Relations Among Adolescents". *Aggressive Behavior* 33: 8-55.
- Nijstad, B. A., Stroebe, W. ve Lodewijkx, H. F. M. (2003). "Production Blocking and Idea Generation: Does Blocking Interfere With Cognitive Processes?". *Journal of Experimental Social Psychology* 39: 531-548.

- Nijstad, B.A., De Dreu, C.K.W., Rietzschel E.F., & Baas, M. (2010): “The Dual Pathway to Creativity Model: Creative Ideation as a Function of Flexibility and Persistence”. *European Review of Social Psychology* 21(1):34–77. doi:10.1080/10463281003765323.
- Nijstad, B.A., Stroebe, W., & Lodewijckx, H.F.M. (2002). “Cognitive Stimulation and Interference in Groups: Exposure Effects in an Idea Generation Task”. *Journal of Experimental Social Psychology* 38: 535–544. doi:10.1016/S0022-1031(02)00500-0
- Ohbuchi, K. I.; Ohno T. ve Mukai H. (1993). “Empathy and Aggression: Effects of Self-Disclosure and Fearful Appeal”. *The Journal of Social Psychology* 133 (2): 243-254.
- Onay, İhsan vd. (2015). “Öğretmen Adaylarının Empatik Eğilimlerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8 (40): 564-572.
- Oktuğ, Zeynep (2014). “Empati ve İletişim.”. *Empati Kuramdan Uygulamaya*. Ed. A. Turpoğlu Çelik. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi. 115- 126.
- Osborn, A.F. (1957). *Applied imagination*. New York: Scribner.
- Özbay, M. Haluk vd. (2003). “Psikoterapide Empati ve Nesnellik İkilemi”. *Klinik Psikiyatri* 6:39–45.
- Parnes, S.J., & Meadow, A. (1959). “Effects of “Brainstorming” Instructions on Creative Problem Solving by Trained and Untrained Subjects”. *Journal of Educational Psychology* 50 (4):171-176.
- Paulus, P.B., ve Dzindolet, M.T. (1993). “Social Influence Process in Group Brainstorming”. *Journal of Personality and Social Psychology* 64,4: 575-586.

- Paulus, Paul B. ve Yang, H. (2000). "Idea Generation In Groups: A Basis for Creativity in Organizations". *Organizational Behaviour and Human Decision Processes* 82 (1): 76-87.
- Piliavin , A. J. ve Chaing H. W. (1990). "Altruism: A Review of Recent Theory and Research" . *Annu. Rev. of Sociology*.16: 27-65.
- Pişkin, Metin (1991). "Empati, Kaygı ve Çatışma Eğilimi Arasındaki İlişki". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakülte Dergisi* 22(2):775–784.
- Rehber, Elife (2007). *İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Empatik Eğilim Düzeylerine Göre Çatışma Çözme Davranışlarının İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Roberts, W. ve Strayer, J. (1996). "Empathy, Emotional Expressiveness, and Prosocial Behavior". *Child Development* 67(2): 449-470
- Serpen, A. Sezen (2015). "Sosyal Hizmet Uygulamalarında Empatinin Önemi ve Yardım İlişkisi Üzerindeki Etkisi". *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 35: 37-52.
- Stephan, W.G. and Finlay, K. (1999). "The Role of Empathy in Improving Intergroup Relations". *Journal Of Social Issues* 55(4): 729-747.
- Salais, D. ve Fischer B. R. (1995). "Sexual preference and Altruism". *Journal of Homosexuality Jun-Feb. 28 (1-2):185-197.*
- Smith, K. D., Keating, J. P., & Stotland, E. (1989). "Altruism Reconsidered: The Effect of Denying Feedback on a Victim's Status to Empathic Witnesses". *Journal of Personality and Social Psychology* 57:641-
- Sullivan, H. S. (1953). *The Interpersonal Theory of Psychiatry*. New York: Norton.

- Thakkar, B.M., S. Kanekar (1989). “Dispositional Empathy and Casual Attribution as Determinants of Estimated Willingness to Help”. *The Irish Journal of Psychology*.
- Taner Derman, Meral (2013). “Çocukların Empati Beceri Düzeylerinin Ailesel Etmenlere Göre Belirlenmesi”. *The Journal of Academic Social Science Studies* 6 (1): 1365-1382.
- Topçu, Çiğdem vd. (2010). “Temel Empati Ölçeği Türkçe Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*4(34): 174-180.
- Türk Dil Kurumu (2015). “Güncel Türkçe Sözlük”. (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.578411f6d817d7.95155207 , 22 Kasım 2015’de erişildi).
- Uluğ, Mücella (2014). “Empati Nedir? Tanımı ve Benzer Kavramlardan Farkı”. *Empati Kuramdan Uygulamaya*. Ed. A. Turpoğlu Çelik. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi. 1-16.
- Ünal, Cavit (1972). “İnsanları Anlama Kabiliyeti”. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 3 (5):71-93
- Vatansever, Çiğdem (2014). “Yönetimde ve Çatışma Ortamında Empati: Empatik Liderler”. *Empati Kuramdan Uygulamaya*. Ed. A. Turpoğlu Çelik. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi. 139-158.
- William A. Gentry, Todd J. Weber and Golnaz Sadri (2008). “Examining Career Related Mentoring and Managerial Performance across Cultures: A Multilevel Analysis”. *Journal of Vocational Behavior* 72 (2008): 241–253.

Wolff, S.B., Pescosolido, A.T., & Druskat, V.U. (2002). "Emotional Intelligence as the Basis of Leadership Emergence in Self-Managing Teams". *Leadership Quarterly*, 13: 505–522

Yang, Hwajin., & Yang, Sujin., (2016). "Sympathy Fuels Creativity: The Beneficial Effects of Sympathy on Originality". *Thinking Skills and Creativity*. <http://dx.doi.org/10.1016/j.tsc.2016.06.002>

EKLER

EK 1: Temel Empati Ölçeği

Aşağıda size uyan ve uymayan özellikler sıralanmıştır. Lütfen her maddeye NE ÖLÇÜDE KATILIP KATILMADIĞINIZI uygun kutuyu X ile işaretleyerek belirtiniz. Lütfen cevap verirken olabildiğince dürüst olunuz.

	1	2	3	4	5
1= Kesinlikle katılmıyorum					
2= Katılmıyorum					
3= Ne katılıyorum ne katılmıyorum					
4= Katılıyorum					
5= Kesinlikle katılıyorum					
1) Arkadaşımın duyguları beni pek etkilemez.					
2) Üzgün olan bir arkadaşımınla vakit geçirdikten sonra genellikle üzgün hissederim.					
3) Arkadaşım başarılı olduğunda onun ne kadar mutlu olduğunu anlayabilirim.					
4) İyi bir korku filmindeki karakterleri izleyince korkarım.					
5) Başkalarının duygularından hemen etkilenirim.					
6) Arkadaşlarımın korktuğunu anlamakta güçlük çekerim.					
7) Başka insanları ağlarken gördüğümde üzülmem.					
8) Başka insanların ne hissettikleri beni çok fazla ilgilendirmez.					
9) Birisi kendini kötü hissettiğinde onun neler hissettiğini genellikle anlayabilirim.					
10) Arkadaşlarımın korktuğunu genellikle anlarım.					
11) Televizyonda ya da filmlerde üzüntülü bir şeyler izlerken çoğunlukla ben de üzülürüm.					
12) İnsanların ne hissettiğini çoğunlukla onlar bana söylemeden anlayabilirim.					
13) Kızgın birini görmek hislerimi etkilemez.					
14) İnsanların neşeli olduğunu genellikle anlarım.					
15) Bir şeylerden korkmuş arkadaşlarımla birlikteyken ben de korkarım.					
16) Arkadaşımın kızgın olduğunu genellikle hemen fark ederim.					
17) Arkadaşlarımın hissettiklerine çoğunlukla kendimi kaptırırım.					
18) Arkadaşımın mutsuzluğu bana hiçbir şey hissettirmez.					
19) Arkadaşımın hissettiklerinin genellikle farkında değilimdir.					
20) Arkadaşlarımın mutlu oldukları anları anlamakta zorlanırım.					

Ek 2: Nötralizasyon Görevi ve Sözcük Sayısı

Markete gitmeden önce alışveriş listesi hazırladım. Dolmuş bekledim ve dolmuş gelince, alışveriş merkezine gittim. Bir kilo portakal, iki marul, bir kilo patates aldım. Sonra süt ürünleri bölümüne geçtim. İki tane süt, 300 gram peynir aldım. Alışveriş listeme kola ve meyve suyu da ekledim. Kasada sırada önümde 3 kişi vardı. Sıra bana geldiğinde, kasada kasiyere elli lira verdim. Bana geriye 30 lira verdi. Listede aldıklarımın fiyatına tekrar baktım. Dolmuşa bindim, eve geldim. Eve geldiğimde, aldıklarımı yerleştirdim. Sonra fotokopi yapmak için kırtasiyeye gittim. Kırtasiyede ders notlarımın fotokopisini çektirdim.

YUKARIDAKİ CÜMLELERİ EN HIZLI OLACAK ŞEKİLDE AŞAĞIYA YAZINIZ.

(Süre 2 dak.)

Ek 3: Dolgu Maddeler ve Duygudurum Kontrolü

Cinsiyetiniz : Erkek___ Kadın___ **Yaşınız:**

Yaşamınızın çoğunu geçirdiğiniz yer:

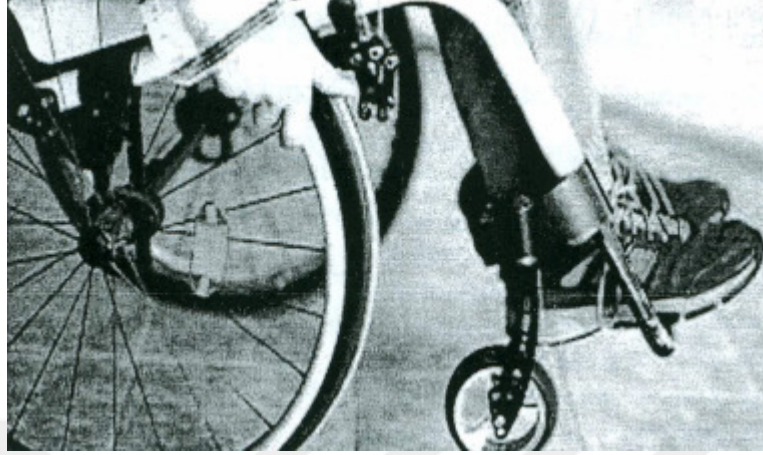
(1) Büyük şehir (İstanbul, Ankara, İzmir) (2) Şehir (3) Kasaba (4) Köy

Şu an yaşadığınız yer:

(1) Aileyle birlikte evde (2) Arkadaşlarla evde (3) Akrabalarla evde (4) Yurtta

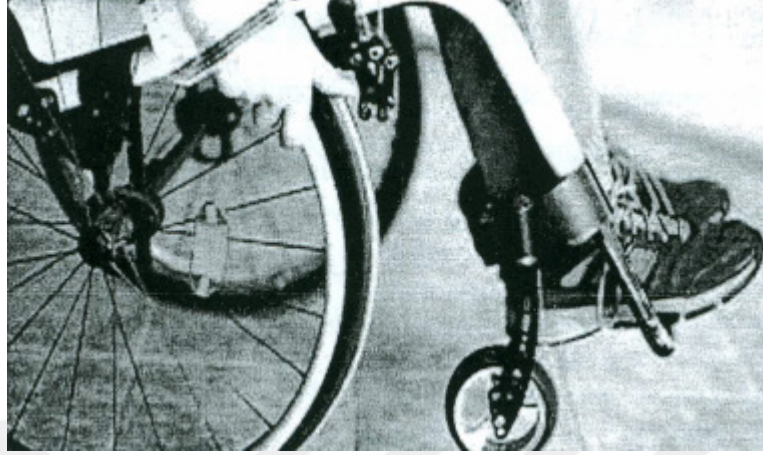
Bugün kendinizi nasıl hissediyorsunuz?

(1) Çok kötü (2) Kötü (3) Orta (4) İyi (5) Mükemmel

Ek 4: Yüksek Empati Koşulu

"Resmini gördüğünüz engelli kişiyi düşünün. Bu kişinin yaşamında sahip olduğu engel yaşamını etkilemektedir. Bu kişinin sahip olduğu engel sizce onu nasıl etkilemektedir? Bu kişinin yaşamında sahip olduğu engelinin onu nasıl etkilediğine ve onun duygularına empati kurarak odaklanmaya çalışın.

Bir engellinin yaşadığı problemleri kendinizi onun yerine koyup empati kurarak duygu ve düşüncelerinizi maddeler halinde yazınız. Süreniz 2 dk.

Ek 5: Düşük Empati Koşulu

"Resmini gördüğünüz engelli kişiyi düşünün. Bu kişinin yaşamında sahip olduğu engel yaşamını etkilemektedir. Bu kişinin sahip olduğu engel sizce onu nasıl etkilemektedir?"

Bir engellinin yaşadığı problemleri objektif olarak değerlendiriniz. Bu değerlendirmelerinizi maddeler halinde yazınız. Süreniz 2 dk.

Ek 7: Beyin Fırtınası Problemi ve Hız Yönergesi

BEYİN FIRTINASI

Beyin fırtınası tekniği, yeni teknolojileri, programları veya ürünleri (örn; otomobilleri, ev eşyalarını, reklam sloganlarını v.b.) geliştirmek için kullanılmaktadır. Beyin fırtınası tekniği kolayca anlaşılır ve kullanılabilir özelliktedir. Sizden istenen şey, aşağıda verilen beyin fırtınası kurallarını verilen konu üzerinde düşüncelerinizi üretirken kullanmaktır. Bu kurallar şunlardır:

- 1. Düşüncelerinizi eleştirmeyin.** Kendinizin veya başkalarının düşüncelerini iyi ya da kötü olarak eleştirmekten kaçınınız. “Bu düşünce iyidir veya kötüdür” diye yargılamayın.
- 2. Aklınıza gelen her düşünceyi yazınız.** Verilen konuyla ilgili çağrışım yapan veya aklınıza gelen her düşünceyi yazınız. Çağrışım yaptığınız ya da aklınıza gelen düşünceler uçuk ya da çok orijinal olabilir.
- 3. Ne kadar düşünce üretirseniz o kadar iyidir.** Önemli olan düşüncelerin sayısıdır, kalitesi değil. Kaliteye özen göstermeksizin çok sayıda düşünce üretmeye çalışınız.
- 4. Ürettiğiniz düşünceleri birleştirin ya da diğer düşüncelerle birlikte geliştiriniz.** Daha önce ürettiğiniz düşünceler ile sonradan ürettiğiniz düşünceleri birleştirerek yeni düşünceler oluşturmaya çalışınız.

Konu: Yukarıda verilen beyin fırtınası kurallarını kullanarak **“Engelli bir insanın yaşamını kolaylaştırmak için çok sayıda düşünce veya fikirlerinizi yazınız.** (Örneğin; tekerlekli sandalye sayısını arttırmak. Ulaşımında engelli sayısını artırma). **Düşüncelerinizi çok hızlı bir şekilde yazmaya çalışınız.**

Düşüncelerinizi maddeler halinde yazınız. Kısa cümleler yeterlidir. Uzun cümle ve açıklamalar yapmayınız. Yazarken dilbilgisi kuralları (nokta, virgül v.b.) ve heceleme konusunda endişelenmeyin.

Süreniz: **12 dakikadır.**

Ek 8: Beyin Fırtınası Problemi ve Hız Kontrol Yönergesi**BEYİN FIRTINASI**

Beyin fırtınası tekniği, yeni teknolojileri, programları veya ürünleri (örn; otomobilleri, ev eşyalarını, reklam sloganlarını v.b.) geliştirmek için kullanılmaktadır. Beyin fırtınası tekniği kolayca anlaşılır ve kullanılabilir özelliktedir. Sizden istenen şey, aşağıda verilen beyin fırtınası kurallarını verilen konu üzerinde düşüncelerinizi üretirken kullanmaktır. Bu kurallar şunlardır:

- 1. Düşüncelerinizi eleştirmeyin.** Kendinizin veya başkalarının düşüncelerini iyi ya da kötü olarak eleştirmekten kaçınınız. “Bu düşünce iyidir veya kötüdür” diye yargılamayın.
- 2. Aklınıza gelen her düşünceyi yazınız.** Verilen konuyla ilgili çağrışım yapan veya aklınıza gelen her düşünceyi yazınız. Çağrışım yaptığınız ya da aklınıza gelen düşünceler uçuk ya da çok orijinal olabilir.
- 3. Ne kadar düşünce üretirseniz o kadar iyidir.** Önemli olan düşüncelerin sayısıdır, kalitesi değil. Kaliteye özen göstermeksizin çok sayıda düşünce üretmeye çalışınız.
- 4. Ürettiğiniz düşünceleri birleştirin ya da diğer düşüncelerle birlikte geliştiriniz.** Daha önce ürettiğiniz düşünceler ile sonradan ürettiğiniz düşünceleri birleştirerek yeni düşünceler oluşturmaya çalışınız.

Konu: Yukarıda verilen beyin fırtınası kurallarını kullanarak “**Engelli bir insanın yaşamını kolaylaştırmak için çok sayıda düşünce veya fikirlerinizi yazınız.** (Örneğin; tekerlekli sandalye sayısını arttırmak. Ulaşımında engelli sayısını artırma).

Düşüncelerinizi maddeler halinde yazınız. Kısa cümleler yeterlidir. Uzun cümle ve açıklamalar yapmayınız. Yazarken dilbilgisi kuralları (nokta, virgül v.b.) ve heceleme konusunda endişelenmeyin.

Süreniz: **12 dakikadır.**

Ek 9: Algısal Ölçümler

Aşağıdaki sorular, beyin fırtınası problemi üzerinde çalışırken edindiğiniz deneyimleri değerlendirmektedir. Lütfen kendinize en uygun ve samimi seçeneği (rakamı) yuvarlak içine alınız. Cevaplarınızda veya seçeneklerinizde doğru veya yanlış diye bir şey yoktur. İçten bir şekilde cevapladığınız seçenekler bizim için geçerlidir. Lütfen boş seçenek bırakmayınız.

1) Ürettiğiniz düşüncelerin sayısını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Çok az					Orta						Çok Fazla
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	

2) Ürettiğiniz düşüncelerin kalitesini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Çok az					Orta						Çok Fazla
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	

3a) Çalıştığınız beyin fırtınası problemini kendiniz açısından değerlendirin.

Hoşlanmadım					Nötr						Çok hoşlandım
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	

3b) İyi değildim

					Nötr						Çok iyidim
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	

3c) İlginç değil

					Nötr						Çok ilginç
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	

4) Beyin fırtınası görevinde daha fazla düşünce üretmek için ne kadar çaba gösterdiniz?

Çok az					Orta						Çok Fazla
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	

5) Konu üzerinde düşüncelerinizi üretirken kendinizi ne kadar rahat hissettiniz?

Çok az					Orta						Çok Fazla
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	

6) Konu üzerinde düşüncelerinizi üretirken kendinizi ne kadar kaygılı hissettiniz?

Çok az					Orta						Çok Fazla
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	

Ek 10: Etik Kurul Onay Belgesi

Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Sosyal Bilimlerde İnsan Araştırmaları Etik Kurulu

Arş. Gör. Yasemin ERTAN KOÇAK
Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Psikoloji ABD

Sayın Arş. Gör. Yasemin ERTAN KOÇAK,

"Empati ve Hızın Beyin Fırtınasında Yaratıcılığa Etkisinin Korelatif ve Deneysel Araştırmalarla İncelenmesi" konulu araştırmanız ile ilgili olarak Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimlerde İnsan Araştırmaları Etik Kuruluna yapmış olduğunuz başvuru (Protokol NO: 2015/145) Kurulumuzun 09.12.2015 tarihli ve 2015/145 toplantısında değerlendirilerek etik olarak uygun bulunmuştur. Bilgilerinize sunarız.

Bu oturuma iştirak edenler
Prof. Dr. Hamit COŞKUN (Başkan)

Doç. Dr. Mihai DURAK (Üye)

Yrd. Doç. Dr. Dilşad ÇOKNAZ (Üye)

Av. Zuhal DEMİRCİ (Üye)

Doç. Dr. Meliha EKYOĞLU (Üye)

Doç. Dr. Altun ERGEN (Üye)

Yrd. Doç. Dr. Sevil ALKOY (Üye)

Ek 11: Katılımcı Onam Formu**GÖNÜLLÜ KATILIMCI BİLGİLENDİRME FORMU**

Bu araştırma; araştırmacı Araştırma Görevlisi Yasemin ERTAN KOÇAK tarafından, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü'nde Prof. Dr. Hamit COŞKUN danışmanlığında yürütülmektedir. İletişim bilgileri: Tel: 0553 234 6640 E-posta: yasemin.ertann@gmail.com

Bu araştırmada size verilen konularla ilgili duygu ve düşünceleriniz ile “Beyin Fırtınasında” oluşturacağınız düşünceler arasında ilişkilerin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu konu ile ilgili aklınıza takılan sorular var ise, daha fazla bilgiye ihtiyaç duyuyorsanız lütfen bize sorun. Araştırmaya gönüllü olarak katılmaktasınız. Buradaki uygulamalar süresince samimiyetiniz araştırmanın geleceği için çok önemlidir. Araştırmaya katılıp katılmamak için lütfen biraz düşünüp karar veriniz.

Araştırmaya katılmak gönüllülük esasına dayanmaktadır. Uygulamanın istediğiniz anında, diğer katılımcıları etkilemeden araştırmadan ayrılmak istediğinizi uygulayıcıya herhangi bir neden veya koşul belirtmeden ifade edebilir ve ayrılabilirsiniz. Araştırmada size verilen konular veya uygulamalar dışında herhangi bir rahatsızlık hissettiğinizde araştırmayı bırakmanız da mümkündür. Bu konuda size olumsuz dönecek herhangi bir sorumluluğunuz yoktur.

Bu araştırmaya katılmayı kabul ederseniz, öncelikle birkaç anket dolduracak, sizden bir konuyla ilgili yazı yazmanız istenecektir. Daha sonra “Beyin Fırtınası Oturumuna” geçilecek ve 12 dakika sürecek, burada size konu verilecek ve düşünce üretmeniz istenecektir. Daha sonra son bir anket uygulanacak ve araştırma yaklaşık 20 dakika sürecek ve sonlandırılacaktır.

Araştırma sonunda, araştırma sonucu ile ilgili bilgi talep etmeniz durumunda, elde edilen bilimsel bilgiler paylaşılacaktır.

Lütfen sorularınızı araştırma sonunda araştırmacıya hiç çekinmeden sorunuz. Ayrıca, araştırmada, uygulama esnasında sizin dışınızda doğabilecek herhangi bir maddi hasardan, herhangi bir şekilde sorumlu tutulmayacaksınız.

Araştırma ile ilgili daha fazla bilgi ve soru için:

Araştırma sorumlusu: Arş.Gör.Yasemin ERTAN KOÇAK – Bolu/Abant İzzet Baysal Üniversitesi. Araştırma Danışmanı: Prof. Dr. Hamit COŞKUN Abant İzzet

Baysal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Psikoloji Anabilim Dalı Başkanı, 0374 254
13 10 Gölköy Kampüsü/ Bolu

Araştırmamıza ayırdığınız zaman ve göstermiş olduğunuz ilgiden dolayı teşekkürler.

Araştırmanın koşullarını anladığımı ve araştırmaya gönüllü olarak katılmayı taahhüt ederim.

İMZA:

TARİH:

ÖZGEÇMİŞ

1. **ADI:** Yasemin

2. **SOYADI:** Ertan Koçak

3. **DOĞUM YERİ:** Ankara

4. **DOĞUM TARİHİ:**19.11.1990

5. EĞİTİM BİLGİLERİ

Derece	Bölüm/ Program	Üniversite	Yıl
Lisans	Sosyoloji	Abant İzzet Baysal Üniversitesi	2008 - 2013
Ön Lisans	Sosyal Hizmetler	Anadolu Üniversitesi	2012 - 2015
Yüksek Lisans	Psikoloji ABD	Abant İzzet Baysal Üniversitesi	2013 -
Yüksek Lisans	Sosyal Hizmet ABD	Hacettepe Üniversitesi	2014 -
Doktora	Sosyal Hizmet ABD	Hacettepe Üniversitesi	2016 -

6. YABANCI DİL

- İngilizce (İleri Düzeyde)

7. ÇALIŞMA DENEYİMİ

- 2013 Aralık- 2014 Mart Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, Araştırma Görevlisi.
- Aralık 2014- Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, Araştırma Görevlisi.

8. BİLİMSEL ÇALIŞMALAR

- Yılmaz M., Arıcı A., Danışmaz M., ve Ertan Y. İş Güvenliği Üzerine Bir Araştırma: Kahramanmaraş Mutfak Eşya Sektöründe Yöneticilerin ve Çalışanların İş Güvenliği Kültürü Algıları, VII. Uluslararası İş Sağlığı ve Güvenliği Konferansı, 6 Mayıs 2014, İstanbul.
- International Conference On Social Sciences and Education Research, 29-31 Ekim, Antalya - Ankara Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi Alkol Ve Uyuşturucu Madde Bağımlıları Tedavi ve Araştırma Merkezi'nin Jilet Atılan Hayallere Dokunuşları (Sözel Bildiri- Özet Basım).
- Sosyal Hizmet Sempozyumu 2015-İnsan Değer ve Onurunu Yüceltmek, 26-28 Kasım 2015, Manisa- Şizofreni Hastalarında Sosyal Dışlanma ve Sosyal

Hizmet (Sözel Bildiri ve Tam Metin).

- IX. European Conference on Social and Behavioral Sciences (3-6 Şubat 2016) Paris/ France- The Relationship Between Attachment Styles in High School Students and Their Perspective on Substance Addiction: The Case of Ankara Vocational and Technical Anatolian High School (Sözel Bildiri- Özet Basım)
- IX. European Conference on Social and Behavioral Sciences (3-6 Şubat 2016) Paris/ France - Being Single Mother in Turkey (Sözel Bildiri-Özet Basım)

9. EĞİTİMLER

- 2012-2013 Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Aile Eğitimi ve Danışmanlığı (450 saat)
- 2015 Başkent Üniversitesi Boşanma Danışmanlığı Eğitimi (73 saat)

10. ÖDÜLLER

- 2012-2013 Öğretim Yılı Üniversite İkincilik Ödülü
- 2012-2013 Öğretim Yılı Fakülte İkincilik Ödülü

11. İLETİŞİM:

Adres : HÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü 06800 Beytepe,
Ankara/TÜRKİYE

Tel : + (90) 312-297 6362 / 417

Faks : + (90) 312-297 6365

e-Posta: yasemin.ertan@hacettepe.edu.tr